

Technická univerzita v Liberci

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra: dějepisu

Kombinace oborů: dějepis – německý jazyk

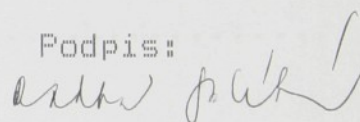
Cechy v Hrádku nad Nisou od 17. do 19. století

Diplomová práce 98 – PF – KAD – 037

Autor:

Radka Smolíková

Podpis:

Adresa: Antonína Sovy 1713

Česká Lípa, 470 01

Vedoucí práce: PhDr. František Palacký

Konzultant DP: PhDr. František Palacký

Počet	stran	tabulek	příloh
	102	3	7

V Liberci dne 30. dubna 1998

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6 Tel.:42.48.5227111 Fax:42.48.5227332

Katedra: dějepisu

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(závěrečného projektu)

diplomant: Radka S M O L Í K O V Á

adresa: Ant. Sovy. 1713, 470 01 Česká Lípa

obor: dějepis - německý jazyk

Název DP: Cechy v Hrádku nad Nisou od 17. do 19. století

.....
.....

Vedoucí práce: PhDr. František Palacký, CSc.

Termín odevzdání: květen 1998

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž specifikují zadání: východiska, cíle, předpoklady, metody zpracování, základní literaturu (zpravidla na rub tohoto formuláře). Zásady pro zpracování DP lze zakoupit v Edičním středisku TU a jsou též k dispozici v UK TUL, na katedrách a na Děkanátě Pedagogické fakulty.

V Liberci dne 3. dubna 19.. 97

.....
vedoucí katedry

.....
moděkan

Převzal (diplomant):

Datum:

Podpis:

Poděkování:

Děkuji všem, bez nichž bych svou práci nedokončila. Dík patří mé rodině za výraznou podporu a pracovníkům libereckého archivu za umožnění přístupu k potřebným materiálům.

Především děkuji však vedoucímu práce dr. Fr. Palackému za ochotu a vstřícnou spolupráci.

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

Liberec, duben 1998

Radka Smolíková

Cechy v Hrádku nad Nisou od 17. do 19. století

Cílem této práce bylo sledovat vznik a vývoj cechů v Hrádku nad Nisou od počátku 17. do konce 19. století. Především s pomocí městské knihy práce sledovala, jak se měnil počet řemeslníků v jednotlivých ceších v průběhu doby a která řemesla se podílela na chodu městské správy. Zároveň se práce pokusila o vytvoření obrazu vývoje hrádeckých cechů.

Bylo zjištěno, že v Hrádku se vyskytovaly všechny základní typy řemesel té doby: potravinářské, textilní, kovodělné, kožedělné atd. Počet řemeslníků ve městě se příliš neměnil až do počátku 19. století, kdy dochází k masovému nárůstu tkalců.

Studium cechovních materiálů ukázalo, že se vývoj v Hrádku nad Nisou nelišil od jiných poddanských měst. Také zde existovala řemesla bohatá, zejména řezníci, a chudá, hlavně ševci. Řemeslníci se podíleli na správě města. Nebylo výjimkou, že univerzitní studium, hlavně v Praze, umožnilo vertikální sociální mobilitu řemeslnických synů.

Cechovní knihy z Hrádku nad Nisou z let 1678 – 1852 byly zdrojem informací, které umožnily podrobněji zachytit vývoj cechu řeznického jako zástupného příkladu všech ostatních. Život cechů, popsané povinnosti a práva, jejich sepětí s chodem města, by měly vytvořit ucelenější představu o existenci a vývoji cechů v Hrádku nad Nisou v průběhu dvou století.

Die Zünfte in Hrádek nad Nisou vom 17. bis 19. Jahrhundert

Zweck dieser Arbeit war das Verfolgen der Entstehung und Entwicklung der Zünfte in Hrádek nad Nisou vom Anfang des 17. bis Ende des 19. Jahrhunderts. Die Arbeit verfolgte vor allem mit Hilfe des Stadtbuches die Anzahlveränderungen der Handwerker in den einzelnen Zünften im Verlauf der Zeit. Sie verfolgte auch die Teilnahme der Handwerke an den Stadtverwaltung. Gleichzeitig versuchte die Arbeit das Bild der Zunftentwicklung in Hrádek zu schaffen.

Es wurde festgestellt, daß es in Hrádek alle Grundtypen der Handwerke gab: Lebensmittel-, Metallverarbeitende-, Textil-, Lederverarbeitende- und andere. Die Anzahl der Handwerker in der Stadt veränderte sich nicht viel. Seit dem Anfang des 19. Jahrhunderts kam es aber zum großen Wachsen der Weber. Das Studium der Zunftmaterialien zeigte, dass sich die Entwicklung in Hrádek nad Nisou von anderen untertänigen Städten nicht unterschieden. Hier gab es auch die reichen Handwerke, vor allem Fleischhauer und die armen, zum Beispiel Schuhmacher. Die Handwerker in Hrádek nahmen an den Stadtverwaltung aktiv teil. Es war keine Ausnahme, dass das Unistudium, vor allem in Prag, die vertikale soziale Mobilität der Handwerkersöhne möglich machte.

Die Zunftbücher der Fleischhauer aus Hrádek nad Nisou aus den Jahren 1678 - 1852 waren die Informationsquelle für die Detailregistration über Entwicklung einer konkreten Zunft, als ein Repräsentanzbeispiel für alle übrigen Zünfte. Das Leben der Zunft, seine Erfolge und Probleme ermöglichen uns begreifen, was es bedeutete, als ein Zunft in Hrádek existieren.

Guilds in Hrádek nad Nisou from C 17th to C 19th

The purpose of this work was to trace the establishment and development of guilds in Hrádek nad Nisou from the start of C 17th until the end of C 19th.

With, above all, the help of the city chronicle, the work investigated how the number of tradesmen in individual guilds changed during that period, and which trades played a part in the function of the work attempts to create a picture of the development of Hrádek guilds.

It was ascertained that all the basic branches of trades at that time existed in Hrádek: grocers, textiles, blacksmiths, leatherworkers and others. The number of tradesmen in the town didn't alter very much until the beginning of C 19th when there was a sharp increase in the number of weavers.

Tradesmen in Hrádek played an active role in the functioning of the town council, and finally demanded the possibility of higher education. The source of this information were the guild books from Hrádek nad Nisou from the years 1678 - 1852, which made possible a more detailed view of the development the guilds, as a representative example of all the others.

The life of the guilds, characterized by their rights and duties and their connection with the progress of the town should create a more complex representation of the existence and progress of guilds in Hrádek nad Nisou during those two centuries.

OBSAH:

Seznam zkratk	str.	8
Úvod		9
Rozbor literatury		10
1. Historický vývoj města		21
1.1 Vznik a vývoj města od počátků do konce 19. st.		21
2. Společenský a hospodářský vývoj		27
2.1 Stav českých zemí v předbělohorské době		27
2.2 České země po Bílé hoře		29
3. Cechy		33
3.1 Vznik a vývoj cechů v českých zemích		33
3.1.1 Raně cechovní období – cechy středověké		33
3.1.2 Cechy novověké		38
4. Skladba a profese hrádeckých obyvatel 17. – 19. st.		43
4.1 Cechovní výroba na Hrádecku		43
4.2 Hrádecké cechy podle zaměření		49
4.2.1 Cech kovářů, zámečníků a hodinářů		49
4.2.2 Cech krejčích a obuvníků		52
4.2.3 Cech pekařů		55
4.2.4 Cech tkalců, soukeníků a pláteníků		58
4.2.5 Cech truhlářů a bednářů		61
4.2.6 Cech zedníků, kameníků a tesařů		63
4.3 Vznik textilní manufaktury v Hrádku		67
4.4 Řemeslníci a městská správa		69
4.5 K životní úrovni řemeslníků		72

4.6 Srovnávací tabulky	76
5. Cech řezníků	79
6. Závěr	85
7. Didaktické využití	87
Přílohy 1 – 7	88
Seznam literatury	

SEZNAM ZKRATEK:

c. p. - Citovaná práce

č. - Číslo

č. evid. - Číslo evidenční

č. inv. - Číslo inventární

ČsČH - Československý časopis historický

K - Kniha

kr. - Krejcar

L - Listina

MVP - Muzejní a vlastivědná práce

Pha - Praha

S - Spisy

SKN - Severočeské krajské nakladatelství

zl. - Zlatý

Úvod

Hrádek nad Nisou, dnes sedmitisícové město, leží v údolí Zhořelecké Nisy v severozápadním pomezí okresu Liberec při státní hranici s Německem a Polskem.

Dnešní Hrádek nad Nisou žije svým každodenním životem. Dále se rozrůstá a modernizuje. Působí klidně. Jaké však byly jeho osudy v průběhu staletí ?

Většinu obyvatelstva Hrádku tvořili již od 13. století němečtí kolonisté a jejich potomci. Německý živel zde měl svůj nesporný vliv až do 20. století. Ve sledované době šlo o místo převážně zemědělské. Čím se zabývali lidé, kteří tu žili ? Proč došlo k rozvoji cechů na Hrádecku a co k tomu přispělo ? Tyto a mnoho dalších otázek se vynořují v souvislosti s existencí cechů v Hrádku nad Nisou. Tato práce se pokusí tyto otázky zodpovědět.

Abychom pochopili alespoň většinu souvislostí, je nutno vrátit se hlouběji do historie města. V práci **Cechy v Hrádku nad Nisou od 17. do 19. století** se proto zaměříme na historický, hospodářský a demografický vývoj města a život cechů. Tato problematika bude blíže rozvedena na konkrétním případě cechu řeznického.

Rozbor literatury a pramenů

Problematiky cechů se dotýká řada oblastí společenského a hospodářského života. Pokud chceme studovat tuto problematiku, rozpadne se nám literatura nutně do dvou částí. A to na: relativně bohatou literaturu o ceších a velmi chudou literaturu o Hrádku. Jako další zdroj informací nám poslouží prameny z této oblasti.

Literatura zachycující historický vývoj města Hrádku nad Nisou od počátků až do roku 1945.

Informace o historickém a hospodářském vývoji města do počátku 20. století podávají německé publikace **J. Neuhäusera Grottau im Wandel der Zeit** ¹, **Grottau in vergangenen Tagen** ² a **Chronik der Stadt Grottau** ³. Zatímco první dvě práce jsou pouze souhrnem nejdůležitějších událostí o Hrádku nad Nisou, doplněné různými zajímavostmi z oblasti kultury, turistiky a školství, podává třetí práce ucelený a systematický přehled o vývoji Hrádku od nejstarších dob až do první poloviny 20. století. Podrobné dějiny jsou doplněny popisem politického, sociálního a hospodářského vývoje města. Jednotlivé kapitoly kroniky nesou názvy: Zdravotnictví, Školství, Doprava, Kostel, Památníky, Budovy, apod. Cenou informací byl přehled růstu obyvatel a domů ve městě.

České publikace odborného charakteru zabývající se vývojem Hrádku bohužel chybějí. Z publikací, přinášejících však jen kusé informace, jmenujme např. **Hrádek nad Nisou 1260 - 1960** autora **J. Říhy** ⁴. Dovídáme se o postupné výstavbě města, jeho vývoji kulturním, společenském, politickém, ale i hospodářském. Této problematice jsou věnovány samostatné

kapitoly. Informace v brožure jsou zhuštěny pouze do devatenácti stránek a mají cíl převážně informativní.

Vlastivědný a kulturní přehled Hrádku nad Nisou je obsažen v **Kalendáři Liberecka** ⁵. Využity byly kapitoly o původu jména města spolu se statí o hrádeckých pamětihodnostech. Stručně načrtávají historický vývoj města a s ním spojené památky. Publikace je psána populární formou, takže mohla být použita jen pro úvodní přehled a spolu s jinými publikacemi.

Protože Hrádek nad Nisou leží na pomezí Čech a Lužice, je užitečné všimnout si také česko - lužických vztahů. Těmi se zabývá **Z. Boháč** v díle **České země a Lužice** ⁶. Kniha je psána trojjazyčně (česky, německy a v lužické srbštině) a důraz je kladen především na česko lužické kulturní vztahy a mezinárodní vývoj Lužice. Příručka je doplněna mapkami a tabulkami.

Husitství v severních Čechách je název knihy **R. Anděla** ⁷, která se však nezabývá pouze touto otázkou. Cennou informací pro mou práci bylo i nastínění hlavních obchodních cest v tomto období. Jedna taková vedla i přes Hrádek.

Statí **A. E. Seeligera - Bauern, Bürger und Bergleute der Herrschaft Grafenstein und ihr Volkstum bis zum Jahre 1654** ⁸ si můžeme udělat obrázek o majetku jednotlivých hrádeckých občanů a dědičných právech. Informace jsou však značně kusé.

K popisu městského znaku bylo využito publikací **Znaky severočeských měst** ⁹ a **Městské znaky v českých zemích** ¹⁰. Znak města je dokladem toho, že lokalita má městský charakter. Dále bylo využito německých a českých kalendářů redaktorů **G. A. Bonteho - Kalender aus Reichenberg** ¹¹ a **K. Sabiny - Posel z Prahy** ¹². Ty nám přinášejí informace o Hrádku nad Nisou jako důležitém centru obchodu. Pro sledované téma lze využít

přehledů výročních trhů. Jejich rozložení se udrželo od starších dob do poloviny 19. století. Nabízí se nám tudíž zajímavé porovnání mezi Hrádkem a jeho okolím.

Hrádek nad Nisou byl nedílnou součástí grabštejnského panství, proto jsou osudy města s jeho vývojem úzce propojeny. Kniha **Hrady a zámky Libereckého kraje** ¹³, z níž bylo využito stati **Grabštejn** ¹⁴, zpravuje o vývoji někdejšího hradu a o střídání majitelů panství. Kapitola si všímá i kontaktů s okolím. Práce **Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku** ¹⁵ poskytuje informace podobného typu. Použit byl svazek III zahrnující oblast severních Čech. Rozsáhlé dílo **A. Sedláčka - Hrady, zámky a tvrze království českého** ¹⁶ přináší informace o majitelích grabštejnského panství a jeho postupném vývoji. Významná práce **A. Profouse - Místní jména v Čechách** ¹⁷ není orientována jenom na toponomastiku, ale shrnuje i základní události ve vývoji grabštejnského panství, jak se projevovaly v dochovaných písemných pramenech.

Díličí otázky z dějin 16. a 17. století byly zpracovány monograficky v několika publikacích. Poddanským hnutím na Grabštejnsku z let 1549 - 1576 se zabývá **J. Šťovíček** ve stati **Poddanské hnutí na panství Grabštejn v 2. polovině 16. století** ¹⁸. Autor rozebírá situaci, která bezprostředně předcházela tomuto hnutí na Grabštejnsku, popisuje rozmach hospodaření za Donína i pozdější prodej panství německému vícekancléři království Českého Jiřímu Mehlovi ze Střelic. Situaci na panství Grabštejn v roce 1680 zachycuje **F. Čenský** v díle **Panství Grabštejn 1680** ¹⁹.

Ze starších prací, které se zabývali otázkou cechovnictví v Čechách, neztratila dosud význam studie **A. Gindelyho - Das Zunftwesen in Böhmen vom 16. ins 18. Jahrhundert** ²⁰ z roku

1894. Pro naši potřebu jsou zvláště cenné ty partie, které se týkají postavení cechů a cechovních předpisů za vlády Karla VII. a Marie Terezie.

Žádný historik, který se zabývá historií českých měst, nemůže opominout starší práce Zikmunda Winttra s touto tematikou. Jejich autor shromáždil z archivních fondů mnoha měst nespočetný počet konkrétních dokladů o ekonomické situaci měst, mimo jiné také o záležitostech cechovních. Otázkou vzniku a vývoje českých měst se zabývá Wintrova publikace **Zlatá doba českých měst** ²¹. Osm kapitol, které jsou bohatě doplněny obrazovou přílohou, obsahují barevné reprodukce cechovních památek, které se dochovaly. Úzký vztah k naší problematice, třebaže v nich není žádná zmínka o Hrádku nad Nisou, mají **Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století** ²² od téhož autora. Jsou podrobným přehledem všech řemesel v době husitské. Dovídáme se zde o rozdílech mezi cechy, o jejich autonomii, o hospodářské činnosti i jejich vnitřní organizaci.

Zatímco Z. Winter se nepokoušel o rozsáhlejší zobecnění a závěry, zabývá se dějinami českých měst i cechů s využitím soudobých metod historické práce Josef Janáček.

Celistvé zachycení vývoje řemeslné výroby v období feudalismu přináší jeho studie **Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu** ²³. Autor podává přehled vývoje řemeslné výroby v období feudalismu se zvláštním zřetelem na dobu od počátku 14. století až do třicetileté války, kdy řemeslům náležela závažná úloha v hospodářském vývoji našich měst. Od téhož autora byla též použita publikace **Řemeslná výroba v českých městech v 16. století** ²⁴. **Zrušení cechů roku 1547**²⁵ je název stati, ve které J. Janáček

zachycuje rozhodnutí Ferdinanda I. o zrušení cechů v českých královských městech a z toho vyplývající důsledky.

Dílo **F. Hoffmanna - České město ve středověku** ²⁶ zachycuje vznik středověkých měst ve 13. století a jejich vývoj za Lucemburků a za husitské revoluce. Mnoho zajímavých informací zde získáváme zejména o vnitřním životě měst od prostředí, v němž vznikala, přes stavební ráz, obranné pevnostní zařízení, správu a hospodářství, společenskou skladbu až po rozvinutou městskou kulturu.

Pojednání **O. Fejtové - Ekonomická a sociální struktura lounských měšťanů v době předbělohorské** ²⁷ bylo jedním z vodítek pro sestavení práce z hlediska metodického. Zvláště přínosné bylo členění řemesel podle profesí a pozemkového majetku měšťanů. Stat' **A. Míky - Sociálně ekonomická struktura českých zemí před třicetiletou válkou** ²⁸ zahrnuje výrobní a obchodní obory té doby a stranou nezůstává ani Hrádek nad Nisou.

Širší pohled na hospodářské a společenské poměry našich zemí v 17. a 18. století přináší dílo **A. Klímy - Manufakturní období v Čechách** ²⁹. Autor podává rozsáhlou analýzu o hospodářské politice státu v tomto období, o zahraničním obchodě a úloze manufaktur ve vývoji.

Postavení českých měst v epoše osvícenského absolutismu rozebírá práce **P. Běliny - Česká města v 18. století a osvícenské reformy** ³⁰. Kniha shrnuje poznatky o vlivu tereziánsko - josefínských reforem na vývoj českých měst. Srovnává politiku pobělohorského a osvíceneckého absolutismu vůči městům, jednak v teoretické rovině, jednak v rovině státní praxe a konečně na základě dosud ne příliš využitých pramenů.

K dokreslení života a činnosti cechů bylo použito i následujících článků. Přehled cechovních památek, které se dochovaly do současnosti přináší **J. Diviš** v pojednání **Cechovní památky v muzeích** ³¹. Ty autor dělí bez ohledu na to, jak vznikly, do tří skupin. Jsou to předměty, které dokumentují vnitřní činnost cechů a společenstev (pokladny, pečetidla) za druhé, předměty, které byly určeny k reprezentaci cechu nebo společenstva na veřejnosti (korouhve, prapory, uniformy) a konečně třetí skupina předmětů různého určení (vzorníky výrobků řemesla, tiskoviny vydané cechem). Článek **Starodávne cechovní obyčeje** ³². **V. Hadače** rozebírá zvyklosti, které se uchovávaly po staletí a na jejichž dodržování se striktně dohlíželo. Podobný charakter má i publikace **A. Novotného - Pražské cechovní truhlice a korouhve** ³³. Třebaže se ani tentokrát žádná z citovaných publikací netýká přímo Hrádku nad Nisou, pomáhá doplnit představu o životě cechů.

Významným pramenem pro hospodářské dějiny poloviny 17. století je Berní rula. Úvodní svazek edice **Berní rula - Popis Čech roku 1654** zpracovaná **K. Doskočilem** ³⁴ zahrnuje i grábštejnské panství, jehož majitelem byl v té době hrabě Adam Matyáš z Trauttmansdorfu. Neméně důležitý pro 18. století je i **tereziánský katastr český**, který informuje o velikosti hospodářství, bonitě půdy nebo druhu a počtu řemeslníků z doby sepsání katastru (1757) ³⁵. Oba tyto prameny zpřístupněné v edicích posloužily k poznání obrazu městečka v 17. a 18. století. Využity byly zejména informace o počtu obyvatel, řemeslníků a domů.

Materiály k hospodářským dějinám českých měst v době pobělohorské přináší **J. Novotný** v práci **Zdanění českých měst podle katastrů z r. 1654 - 1757** ³⁶. Autor podává sociální a

hospodářský obraz českých měst podle Berní ruly z roku 1654, obraz měst v revisitaci a konečně do výčtu informací zahrnuje i Rustikální katastr z roku 1757. Na část textovou navazuje i část tabulková, která zpracovává příslušná data. Přílohu tvoří 3 mapky znázorňující česká města na základě těchto informací. Z díla **F. Palackého - Popis království Českého**³⁷ se k tématu váže popis grabštejnského panství z roku 1847. Použita byla informace o počtu domů a obyvatel té doby v Hrádku nad Nisou.

Obraz cechů v Hrádku nad Nisou založený pouze na literatuře by byl velmi neúplný a chudý. Proto jsou nejdůležitějším zdrojem informací archivní prameny uložené ve Státním okresním archivu v Liberci (dále jen SOKAL). Skupinový inventář města Hrádku nad Nisou č. 36 zahrnuje i oddíl Hrádecké cechy. Ten je rozdělen do tří skupin: Knihy, spisy a listiny. Listiny svědčí o zakládání cechů, v knihách jsou seznamy mistrů, tovaryšů a učedníků. Spisy cechů jsou vlastně jen nepatrná torosa (korespondence, zápisy) povětšinou obsahují pouze doklady jako vysvědčení, dekrety a výúční listy. Zápisy jsou vedeny kurrentním písmem a stránky nejsou číslovány. Na písmu jsou patrné ozdobné prvky majuskul. Písaři se však velmi často měnili, což způsobuje i potíže při čtení. V zápisech se objevují i opravy, škrty i vynechané stránky. Jednotlivé cechy jsou rovnány abecedně:

Cech kovářů, zámečníků a hodinářů

(Schmiede, Schlosser, Uhrmacher Zunft)

Cech krejčích a obuvníků (Schneider, Schuhmacher Zunft)

Cech pekařů (Bäcker Zunft)

Cech řezníků (Fleischhauer Zunft)

Cech tesařů (Zimmerzunft)

Cech tkalců (Weberzunft)

Cech truhlářů a bednářů

(Tischler , Bänder Zunft)

Cech zedníků a kameníků (Maurer und Steinmetzer Zunft)

Při sestavování práce byla využita metoda přímá, a to při získávání fakt přímo z pramene, což byly cechovní knihy, účty a další materiály z fondu skupinového inventáře Hrádek nad Nisou. Počty obyvatel ve městě a řemeslníků v jednotlivých ceších byly zpracovány statisticky do tabulek. Závěry bylo možno utvořit na základě srovnávání zjištěných fakt.

Poznámky:

- 1 Neuhäuser, J.: Grottau im Wandel der Zeit, Jahrbuch der Deutschen Gebirgsvereines i. d. Jeschken und Isergebirge, Reichenberg 1941, 52 s.
- 2 Neuhäuser, J.: Grottau in vergangenen Tagen, Reichenberg 1938, 61 s.
- 3 Neuhäuser, J.: Chronik der Stadt Grottau, I. Teil, von Beginn bis 1938, Reichenberg 1940, 157 s.
- 4 Říha, V.: Hrádek nad Nisou 1260 - 1960, Hrádek n. N. 1960, 19 s.
- 5 Řeháček, M.: Hrádek n. N., Hrádek nad Nisou, MÚ 1975, 64 s.
- 6 Boháč, Z.: České země a Lužice, Budyšín, Sursum 1993, 215 s.
- 7 Anděl, R.: Husitství v severních Čechách, Severoč. kraj. nakladatelství, Liberec 1961, 146 s.
- 8 Wissenschaft im Volkstumskampf, Liberec 1941, s. 291
- 9 Ruda, V. a kol.: Znaky severočeských měst, Most, Dialog 1970, 189 s. (61)
- 10 Čarek, J.: Městské znaky v českých zemích, Praha 1985, Academia, 605 s. (157)
- 11 Bonte, G. A.: Kalendar aus Reichenberg I., Reichenberg 1850, 256 s. (238)
- 12 Posel z Prahy. Kalendář historický a politický na obyčejný rok 1862, uspořádal K. Sabina, Praha 1862
- 13 Anděl, R. - Kabiček, J.: Hrady a zámky Libereckého kraje, Liberec 1957, Krajské nakladatelství, 165 s.
- 14 tamtéž, s. 146
- 15 Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III - Severní Čechy, red. R. Anděl, Praha 1984, Svoboda, 661 s.
- 16 Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze království Českého X.

- Boleslavsko, 1. vyd. Praha, F. Šimáček 1895, 421 s.
- 17 Profous, A.: Místní jména v Čechách I. A - H , Praha 1947, ČAV, 726 s. (655)
 - 18 Štoviček, J.: Poddanské hnutí na panství Grabštejn v druhé polovině 16. století, In: Sborník Severočeského muzea - Historia 6, Liberec 1970, s. 71 - 100
 - 19 Čenský, F.: Panství Grabštejn 1680, Litoměřice 1893, 91 s.
 - 20 Gindely, A.: Das Zunftwesen in Böhmen vom 16. bis 18. Jahrhundert, In: Zprávy o zasedání Král. české spol. nauk, roč. 1894, Praha 1985, s. 55 - 83
 - 21 Winter, Z.: Zlatá doba českých měst, Praha 1991, Odeon, 268 s.
 - 22 Winter, Z.: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách XIV. a XV. století, Praha 1906, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 976 s.
 - 23 Janáček, J.: Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963, SPN, 288 s.
 - 24 Janáček, J.: Řemeslná výroba v českých městech v 16. století, Praha 1961, SPN, s. 261
 - 25 Československý časopis historický, ročník VII, Praha 1959, ČSAV, s. 231- 242
 - 26 Hoffmann, F.: České město ve středověku, Pha 1992, Panorama, 453 s.
 - 27 Sborník Okresního archivu v Lounech II / 1988, zpracovala O. Fejtová, s. 36 - 58
 - 28 Pražský sborník historický, Panorama, Pha 1978, s. 104 - 135
 - 29 Klima, A.: Manufakturní období v Čechách, Praha 1955, ČSAV, 523 s.
 - 30 Bělina, P.: Česká města v 18. století a osvícenecké reformy, Praha 1985, Academia, 121 s.

- 31 MVP 18 / 1980, č. 3, Praha 1980, s. 145 - 154
- 32 Český lid 29 / 1929, Praha 1929, s. 32 - 53
- 33 Novotný, A.: Pražské cechovní truhlice a korouhve, Praha 1948, Pražské nakl. V. Poláčka, 30 s. a 52 obr. příloh
- 34 Berní rula 2: Popis Čech r. 1654, zpracoval K. Doskočil, Praha 1953, SPN, 485 s. (s. 126 - 127)
- 35 Tereziánský katastr český: svazek 1, Rustikál (A - Ch), Praha 1964, Archivní správa ministerstva vnitra, 323 s.
- 36 Novotný, J.: Zdanění českých měst podle katastrů z r. 1654 - 1757, Praha 1929, Knihovna statistického věstníku, 119 s.
- 37 Palacký, F.: Popis království českého, Pha 1848, s. 100 - 101

1. Historický vývoj Hrádku nad Nisou

1.1 VZNIK A VÝVOJ MĚSTA OD POČÁTKU DO KONCE 19. STOLETÍ

Hrádek nad Nisou leží při Lužické Nise, která nad městem opouští sevřeně podhorské údolí a vtéká do široké hrádecké kotliny, lemované po jihozápadní straně hřbetem Lužických hor. Severovýchodní strana kotliny je vymezena jen nízkým širokým hřbetem, kterým vyznívá hřbet navazující na hřeben Jizerských hor a oddělující Liberecko (v povodí Lužické Nisy) od hor a Frýdlantska (v povodí Smědé) a okolí Chrastavy a Hrádku nad Nisou od dnes polského výběžku v okolí města Bogatynia (dříve Reichenau) v povodí Witky a Jasnice (pravostranné přítoky Lužické Nisy). Hřbet se v klesející výšce táhne až k Žitavě (Zittau), vzdálené od Hrádku jen 5,5 km k severozápadu. Týmž směrem leží 9 km vzdálená Chrastava a 17 km Liberec. Hrádek leží 255 m. n. m. Vnímání okolí Hrádku nad Nisou dnes zčásti deformuje existence státních hranic. V raném středověku bylo totiž celé Žitavsko srbské.

Dějiny města jsou, posuzováno historicky, až do konce 12. století zahaleny temnotou. Kolem roku 1200 byla Horní Lužice zasažená přílivem východních Němců, kteří dosavadní poměry od základů změnili¹. Ze západu přišli němečtí sedláci do těchto jen slabě osídlených území a zavedli zde staroněmecké právní a hospodářské normy. Všechna půda a statky patřily králi, který je uděloval v léno. Tato léna byla rozdělena v malé okrsky vždy pod ochranou nějakého hradu.

Hrádek je prvně doložen roku 1288 přídomkem Jindřicha "de Grat". Protože i ve všech následujících dokladech se jméno užívá v srbské podobě (Grod / Gród), a to i v poněmčených variantách (Grot, Groth, Grota, až po nejnovější Grottau), svědčí to nepochybně o existenci srbského hradiska,

které bylo střediskem lužickosrbského osídlení v poříčí Nisy nad Žitavou ². Místo tohoto opevněného sídliště není známo, pouze hypoteticky se uvažuje o poloze v úzkém sedle nevýrazného příčného hřbetu mezi Václavickým potokem a Nisou, 1,6 km východně od nynějšího Hrádku.

Od svého počátku patřilo město k děkanství žitavskému a mezi více než třiceti obcemi stálo co do výše odváděných poplatků na druhém místě; odvádělo ročně 24 kopy (Liberec tehdy jen 2 kopy) ³.

Roku 1310 bylo panství Grabštejn odděleno ze soudní pravomoci města Žitavy a přešlo tak k zemi České ⁴. Podstatným znakem pro město okrsku bylo právo tržní, o které sousední města Hrádek a Žitava vždy bojovala. Nejpozději roku 1352 mělo město i farní kostel.

13. 10. 1411 přikázal král Václav to, že na jednu míli od Žitavy nesmí být ani pečen chléb na prodej, ani vařeno pivo ani maso zvířat porážet na prodej. V tomto dosahu leželo též město Hrádek, které bylo tímto královským opatřením těžce poškozeno ⁵.

V následujících dobách utrpělo město různými válkami. V době husitské stála severočeská šlechta od Děčína přes Trosky, Grábštejn a Frýdlant v protihusitském táboře. Žitava i sousední města byla často napadána husity – ti nejednou prošli i Hrádkem. Roku 1424 bylo město se sousedními obcemi spáleno. Po ukončení husitských válek to byl hrabě Mikuláš z Donína na Grabštejně, který kolem roku 1500 podporoval znovuvýstavbu městečka.

Za vlády Jiřího z Poděbrad se staví sousední lužická města nadále proti českému králi. Znovu se zde objevují královská vojska a opět planou boje.

Roku 1568 dochází na grabštejském panství ke vzbouření a odmítnutí poslušnosti poddaných. Měšťanům v Hrádku, Chrastavě a horníkům v Andělské Hoře, kteří z obchodních důvodů odmítli přidat se k povstání, hrozili rebelové spálením měst. K tomu však nedošlo a naopak za aktivní účasti střeleckých spolků z Hrádku a Chrastavy bylo potlačeno.

V průběhu 16. století došlo k několikerému dělení celé donínské državy. Panství se rychle zadlužovalo a dochází k prodeji. Kupcem všech podílů se stal Dr. Jiří Mehl ze Strelitz. V této době doznalo celé panství velkého rozvoje. Podle tradice dostalo město roku 1581 od císaře Rudolfa II. znak, privilegium však bylo zničeno při požáru radnice. V tomtéž roce je Hrádku uděleno tržní právo ⁶.

Obyvatelstvo velmi trpělo válkami, tak například roku 1625 měl Hrádek jen 300 obyvatel, následkem moru a válečných událostí koncem třicetileté války čítal již jen 150 lidí. Městečko Hrádek bylo až do poloviny 17. století velmi malé, omezené jen na obvod náměstí; roku 1654 zde bylo 34 domovních parcel, z toho 9 pustých ⁷. Hluboko do sociální struktury města dávají nahlédnout čísla, udávající počet rolníků, chalupníků a zahradníků. Poznáme z nich, který živel v městě převládal a jaký byl jejich vzájemný poměr. Rolníci jsou v tomto období napočítáni čtyři, chalupníků je osm a zahradníků třináct. Celkem lze asi říci, že města s převahou rolníků mají ráz převážně zemědělský, s převahou zahradníků jsou města živá řemesly a obchodem ⁸.

V literatuře se uvádí, že roku 1660 bylo městečko rozšířeno západně od starého tržiště (míněno Horního náměstí v nynější podobě). Ve skutečnosti mohlo jít snad o vznik nových domů podél Žitavské cesty, případně i o vestavbu nynějšího

bloku dovnitř náměstí.

Definitivní odtržení Žitavy od Čech v roce 1635 bylo spolu s rozvojem ekonomiky grabštejnského panství i vlastního Hrádku důležitým předpokladem pro zásadní urbanistickou změnu v roce 1689. Tehdy bylo hned za mostem přes Nisu založeno zcela nové Dolní město na pravidelném ortogonálním půdorysu, rozvíjejícím se od čtvercového náměstí. Dolní město je situováno v rovině a jen nepřímo je napojeno na Žitavskou cestu. Nikdy nedosáhlo významu Horního města, jehož náměstí (ač zmenšené) zůstalo hlavním střediskem města. Dolní město je mimoto jediným nově založeným městem druhé poloviny 17. století u nás⁹. Založení Dolního města znamenalo trojnásobný nárůst počtu domů celého Hrádku do doby kolem roku 1720. Počet domů se zvyšoval i později, zvláště od 2. poloviny 18. století, kdy se do roku 1843 opět zdvojnásobil, a pak do roku 1921 znovu. Předpokládaná prosperita městečka v 1. polovině 18. století, po dobudování Dolního města se však v dobových relacích neprojevila, naopak. Tereziánský katastr zde uvádí jen velmi malý počet řemeslníků (nejvíce - 11 - bylo tkalců) a zdůrazňuje, že životní podmínky jsou zde ubohé, většina obyvatel se přizívuje žebrotou, obchod se Saskem pro chudobu tamních obyvatel také nic nepomáhá.

V roce 1704 přechází Grabštejn na rodinu Gallasů. Ti spojili grabštejnské a frýdlantské panství v jeden celek. Tento velký komplex půdy zůstal pohromadě až do r. 1932, kdy byl rozdělen mezi členy rodu.

Přibližně na přelomu 18. a 19. století došlo k propojení Hrádku s levobřežním Donínem a Loučnou. Obě vsi se připomínají až roku 1454 a jejich základem byla značně rozvolněná sestava usedlostí ve větším či menším odstupu od řeky. Obě

bezprostředně navazující vsi měly před třicetiletou válkou dohromady 29 usedlostí velkých a pouhých 20 chalupnických a zahradnických¹⁰. Přibližně od počátku 18. století rostly, ale skutečně velký přírůstek domů zaznamenaly až od poslední čtvrtiny 18. století. Tehdy vznikla převážná část drobné domkářské zástavby těsně při řece, ve zřetelné vazbě na Dolní město. Zde vzniklé nakupení přitom katastrální hranice dělila mezi obě obce. Samostatná enkláva pak v Loučné vznikla i dále po proudu, proti ústí mlýnského náhonu z Hrádku.

Od poslední třetiny 19. století se Hrádek nad Nisou, částečně spolu s Donínem a Loučnou, začal proměňovat v poměrně důležitou průmyslovou aglomeraci s dominujícím textilním průmyslem. Již v letech 1840 - 1846 totiž obě významná průmyslová centra při horní Nise - Liberec a Žitavu - spojila nová císařská silnice a roku 1859 i železniční trať, které podpořily rozvoj jak Hrádku, tak Chrastavy. Hrádek se později stal, ovšem jen v malé míře, také městem hornickým; 1,7 km severozápadně od města, nad pravým břehem Nisy, se v dole Christina dobýval lignit.

Poznámky ke kapitole 1.1

- 1 Neuhäuser: Chronik der Stadt Grottau, č. inv. 113, s. 27
- 2 Tamtéž, s. 28
- 3 Tamtéž, s. 34
- 4 Tamtéž, s. 41
- 5 Tamtéž, s. 52
- 6 Čarek: c. d., s. 157
- 7 Berní rula, c. d., s. 126 - 127
- 8 Mika, A.: c. p., s. 104
- 9 Kuča, K.: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku, II. díl, Pha 1997, nakl. Libri, 938 s., s. 303
- 10 Neuhäuser: Chronik, č. inv. 113, s. 54

2. Hospodářský a společenský vývoj

2.1 STAV ČESKÝCH ZEMÍ V PŘEDBĚLOHORSKÉ DOBĚ

Úpadek české ekonomiky, počínající velkým morem roku 1380 a pokračující událostmi husitské epochy až po ukončení válek mezi Matyášem Korvínem a Vladislavem Jagellonským, byl tíživým dědictvím, které vyžadovalo nápravu. Pokusy o ni však brzdil výrazný pokles počtu pracovních sil, citelný především na venkově.

V polovině 16. století dochází k rozšíření vrchnostenského hospodaření ve vlastní režii. Podstatou režijního velkostatku byla námezní práce. Šlechtičtí podnikatelé hospodařili na své půdě, kde zaměstnávali čeled' a kromě ní najímali sezonní dělníky. Zisk z prodaných produktů však pouze zřídka investovali do dalšího podnikání. Množství peněz pohltila stavba zámků a paláců i osobní reprezentace¹.

Naprostá převaha výroby pro místní trh zůstávala typickým rysem řemeslné výroby po celé 16. století. Tím byly předurčeny i hlavní rysy její struktury. Ve velkých i malých městech si udržovala přední místo řemesla potravinářská a oděvní, zatímco význam ostatních výrobních oborů se různil podle místních okolností. V převažující řemeslnické produkci se přece jen našly dvě výjimky. Úspěšnými obory bylo plátenictví a soukenictví². Levné české sukno se vyváželo na východ a jihovýchod Evropy a soukenická výroba se soustřeďovala především ve východních Čechách. Plátenictví vzkvétalo hlavně v severních a severovýchodních Čechách, kde rozvoj výroby podněcovaly i přírodní podmínky, vhodné i pro pěstování lnu. Plátno směřovalo ze zemí Koruny české nejen do Evropy, ale prostřednictvím Nizozemí též do zámoří.

Poznámky ke kapitole 2.1

2.2 STAV ČESKÝCH ZEMÍ PO BÍLÉ HOŘE

1 Štoviček: c. p., s. 73 - 74

2 Purš, J.- Kropilák, M.: *Přehled dějin Československa I* /
Č. 2, Praha 1982, s. 34 - 35, Academia, 645 s.

2.2 STAV ČESKÝCH ZEMÍ PO BÍLÉ HOŘE

Třicetiletá válka těžce poznamenala život v zemích Koruny české. Negativní dopad měla četná tažení armád (drancování). Válka ovlivnila zahraniční obchod a rozrušila i domácí trh. Také města proti stavu před rokem 1618 značně upadla. V době pobělohorské spočívala produkce velkostatků na nevolnické práci, někdy se v odborných pracích mluví o tzv. druhém nevolnictví. Robotní povinnosti činily nejvýše tři dny v týdnu¹. Během žní a jiných sezonních pracích byla tato kvóta ovšem překračována. Na tomto místě je třeba připomenout, že o nedělích a zasvěcených svátcích se podle církevních zásad pracovat nesmělo. Robotní práce znamenala připoutání rolníků k půdě. Poddaní se nesměli ženit ani vdávat bez svolení vrchnosti, ani se stěhovat na jiná místa, studovat. Poddaní se sami proti omezování svého životního prostoru a zvyšování robotních povinností bránili.

Největší bouře, jejichž příčinou byly už hospodářská poměry, se vzedmuly v Čechách roku 1680. Zvyšování robotních dávek vedlo k úplnému odmítání roboty. Císař ustavil vyšetřovací komise pro zjištění oprávněnosti stížností, ale potom, v průběhu března roku 1680 potvrdil jen práva vrchností vůči poddaným. Tento postoj vyvolal živelné projevy nevole, tvořily se ozbrojené houfy vesničanů i obyvatel poddaných měst².

V červnu 1680 vydal Leopold I. robotní patent, který potvrzoval maximálně tří denní roboty v týdnu, vyšší roboty při sklizních, ale zároveň žádal vrchnosti, aby se chovaly k poddaným s křesťanskou laskavostí. V městech se řemeslníci

stále sdružovali do cechů, cechovní soustava byla dokonce zpřísněna. Důvodem bylo zúžení spádových oblastí trhů, ale zároveň i pasivní obrana proti konkurenci výroby mimo cechy v počínajících manufakturách. Cechovní pravidla stále přísně určovala počet tovaryšů a učňů, přijímání nových mistrů bylo svázáno značně vysokými poplatky. Cechovní výsady omezil státní aparát pod vlivem merkantilistů až v letech 1731 a 1739 ³.

Po skončení sedmileté války se muselo české zemské gubernium zabývat řešením otázky, jak uživit stále stoupající počet obyvatelstva v situaci, kdy nabídka potravin na trhu stagnovala. Negativní vliv tu nesporně měla vysoká kontribuční zatíženost poddanských usedlostí, která podle tereziánského katastru dosahovala až 42 % jejich celkového výtěžku. Neúrodný rok 1771, provázený posledním z velkých hladomorů v českých zemích, otevřel naplno stavidla oficiální kritiky poddanských poměrů. Proto byl již roku 1771 vydán robotní patent pro Slezsko a v Čechách zahájila práci urbariální komise, mající za úkol regulovat neúnosný rozsah povinností poddaných vůči vrchnostem. Pro odpor vrchností se práce komise protáhla až do roku 1775, kdy byla přerušena nejrozsáhlejším povstáním poddaných ⁴. To uspíšilo vydání robotního patentu Marie Terezie pro Čechy a Moravu z roku 1775. Krátce na to vyšel známý patent o zrušení nevolnictví, který umožňoval poddaným uzavírat sňatky, stěhovat se a dávat děti do učení a na studie bez souhlasu vrchností.

Města v českých zemích v době před nástupem průmyslové revoluce převážně žila z populačních i potravinových přebytků venkova. Po ztrátě Slezska však nabyla nových dimenzí manufakturní a živnostenská politika státu. V nové situaci

bylo Čechům přisouzeno zaujmout postavení země s rozvinutou řemeslnou velkovýrobou, zejména plátenickou. Manufakturní tabulky, jejichž souvislá řada má svůj počátek v 70. letech 18. století, dokládají markantní růst počtu řemeslníků a živnostníků, stejně jako objemu produkce v jednotlivých odvětvích. Na přelomu 18. a 19. století se předením lnu, vlny a bavlny zabývalo soustavně jenom v Čechách na šest set tisíc obyvatel, čili zhruba jedna pětina veškeré populace. Plátenictví si udržovalo postavení nejrozšířenějšího odvětví i největšího vývozce díky rozšířenému pěstování lnu a zakládání předláckých škol.

Mezi léty 1815 a 1850 vzrostl počet obyvatelstva českých zemí ze 4,8 na 6,8 miliónu . Hlavními technickými plodinami zůstávaly ještě v 1. polovině 19. století len a konopí a potřeby textilní výroby pomáhaly stále udržovat poměrně vysoké stavy ovčích stád. Trvale rostl počet osob pracujících v průmyslu. Přejít od manufakturní ke strojové výrobě signalizoval počátek průmyslové revoluce.

Poznámky ke kapitole 2.2

- 1 Novotný: c. d., s. 24
- 2 Klima: c. d., s.162
- 3 Tamtéž, s. 179
- 4 Purš, J. – Kropilák, M.: *Přehled dějin Československa I / 2*, s. 353, Praha 1982, Academia, 645 s.

3. Cechy

3.1 VZNIK A VÝVOJ CECHŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH

3.1.1 Raně cechovní období, cechy středověké

Vznik cechů v českých a moravských městech je jednou z otázek, které nejsou dosud dobře objasněny. Nedostatek pramenů zde nedovoluje říci podstatné slovo k mnoha základním problémům. Z dosavadní literatury totiž nevyplývá přesné časové vymezení vzniku prvních cechů v našich městech a stejně tak není ani zcela zřejmé, jak vznikly. V prvních zprávách o existenci řemeslnických organizací se mluví o bratrstvech, ceších a pořádcích.

Badatelé zejména Z. Winter a B. Mendl, který Wintrovy teori opravoval a upřesňoval, soudili, že nejde o pojmy totožné. Pod pojmem bratrstva viděli dobrovolné organizace řemeslníků, zakládané prý původně z náboženských důvodů a neprosazující povinnou příslušnost mistra k cechu jako podmínku pro provozování živnosti. Pod pojmem cech chápali řemeslnickou korporaci, jejímiž členy museli být všichni příslušníci řemesla. A konečně pod pojmem pořádek rozuměli nucené organizace řemeslnictva, založené městskou správou z důvodů organizačních k vojenským a jiným podobným účelům ¹.

Je jisto, že bezprostřední podněty ke vzniku řemeslnických organizací mohly vycházet jak od řemeslníků, tak od městské správy. Potřeba vojenské obrany města, nutnost chránit město před zhoubnými požáry, potřeba pravidelné noční strážní služby a mnohé jiné okolnosti, mezi nimiž nechyběla ani potřeba okázalé reprezentace měšťanstva při korunovacích a jiných slavnostech, byly jistě velmi závažným důvodem k tomu, aby

se měšťanstvo organizovalo v určité svazky. Cech vzniká v tom okamžiku, kdy si řemeslníci určitého výrobního oboru začínají činit nárok na to, aby jejich organizace si přivlastnila kompetence v živnostensko - politických otázkách 2.

Nejstarší řemeslnická statuta se zachovala z první poloviny 14. století (statuta pražských krejčů z r. 1318). Je pochopitelné, že vývoj cechovních organizací neprobíhal všude rovnoměrně. Hlavním principem cechovníctví byla ochrana práv výrobního oboru k místnímu trhu a z tohoto hlavního principu vyplývaly jednotlivé charakteristické rysy cechovní soustavy.

Vytvoření cechovní organizace však muselo mít v určité míře i vliv na výrobu a její rozvoj. Technický dohled odborníků nad kvalitou výroby zaručoval do značné míry její dobrou úroveň a uplatňoval se právě ve městech, v nichž si cechovní organizace získávaly vážnost. Cechům pak náleží značná zásluha i o technické zdokonalování výroby pro tzv. vzdálené trhy a konečně je třeba vidět jejich kladný vliv i v regulaci nákupu suroviny, bránící podražování výrobního procesu. Z jejich poslání je však patrné, že jim stěží může být přičítána pokroková úloha tak jednostranně. Byly v podstatě organizacemi, které hájily velmi omezené zájmy, a tím byly nesmazatelně poznamenány 3.

Zakládání cechů a vydávání cechovních statut náleželo v královských městech do kompetence městské rady. V poddanských městech, což je případ Hrádku, zakládaly cechy vrchnosti. Ty také vydávaly výsady a statuta jednotlivým cechům. Ve velké většině řemeslných statut z 15. století nacházíme některé shodné rysy. Hlavní zásadou bylo zdůraznění zbožnosti řemeslníků, obsažené v cechovních řádech jak kališnických,

tak katolických měst. Ve všech řemeslnických statutech byl vyslovován dále zásadní požadavek, aby řemeslník dodával kvalitní výrobky a aby nepodváděl spotřebitele. V čele cechu stáli cechmistři, jejichž počet byl různě vymezen podle počtu řemeslníků v cechu. Ti bývali určováni volbou cechovních mistrů a zastávali svůj úřad omezenou dobu. Dále byla určena výše cechovních příspěvků. K společenským povinnostem cechovních příslušníků patřila i účast na pohřbech členů cechu. Do skupiny cechovních nařízení náležela i pravidla výuky řemeslnických učedníků, ustanovení o povinné praxi tovaryšů, výši přijímaných poplatků 4.

Na sklonku 15. století se dokončoval v českých zemích proces specializace řemeslné výroby. To však nebyl jediný moment, který ovlivňoval hospodářskou situaci řemesla. Rozvoj poddanských měst a městeček, rozšíření obchodu s důležitými surovinami a s dokonalejšími řemeslnými výrobky, první ohlasy cenové revoluce, to vše byly důležité okolnosti, které nepochybně přispívaly k zhoršení situace řemeslné výroby v českých městech. V průběhu 15. století se staly cechy ve městech důležitými organizačními složkami měšťanstva a městská samospráva jich používala k různým službám. Cechovní organizace byly základnou vojenské, strážní a hasičské organizace města a cechmistři jako zástupci určitého počtu měšťanstva se stali členy širšího sboru obecních starších.

V době, kdy nastupoval na český trůn Ferdinand I., byly cechy v českých královských městech významnými institucemi. O vzrůstu jejich významu v první čtvrtině 16. století svědčí nepochybně i vznik několika zemských cechů, které měly hájit hospodářské zájmy živnosti ve větším počtu měst. K vážnějšímu střetnutí mezi Ferdinandem a cechy došlo při zavádění daně

třicátého peníze v letech 1534 - 1535. Tato daň, ke které bylo svoleno řádně sněmovním usnesením, poškozovala především městské obyvatelstvo a vzbudila proto ve městech velký odpor, jehož organizačními centry se staly cechy sladovníků, pekařů a řezníků⁵. Když opozice začala nabývat hrozivé podoby a berně byla většinou ignorována, byl Ferdinand nucen její vybírání zastavit. Byla to pro něj trpká porážka, která poškodila nejen příjmy královské pokladny, nýbrž i panovníkův prestiž. Cechy ukázaly Ferdinandovi svou sílu a donutily ho, aby respektoval jejich zájmy. Ne však na dlouho. Rozhodnutí Ferdinanda I. o zrušení cechů v českých královských městech bylo po prvé vysloveno v privilegiích, jimiž král vracel v září 1547 pražským městům některé z odevzdaných majestátů a jimiž jim propůjčoval novou ústavu. Král zásadně ruší řemeslnické cechovní organizace, z dosavadních řemeslnických řádů zůstávají v platnosti jen řády o přijímání mistrů do řemesla a řády o tovaryších. Výslovně se pak podotýká, že řemeslníci nemají žádné právo k samostatnému stanovení cen svých výrobků. Žádná pramenná zpráva nepotvrzuje, že by cechy v Praze a jiných královských městech přestaly po vydání králova nařízení existovat a že by byly zbaveny vší kompetence, nemáme však také vůbec žádné zprávy o tom, jak cechy a městské rady bezprostředně na královské nařízení reagovaly⁶. Od roku 1548 pražské cechy rozvíjely dál, byť v omezeném měřítku, svou činnost, a to se souhlasem městských rad i vládních orgánů, především královských hejtmanů a rychtářů. V druhé polovině 16. století pak jednotlivé živnosti získávaly opět své individuální výsady, a tak byly znovu obnovovány staré cechy.

Poznámky ke kapitole 3.1.1

¹ Winter: Dějiny, c. d., s. 220 - 221

² Janáček: Přehled, c. d., s. 100

³ Tamtéž, s. 107

⁴ Winter: Zlatá, c. d., s. 131

⁵ Janáček: Přehled, c. d., s. 227

⁶ Tamtéž, s. 232

3.1.2 Cechy novověké

Hospodářský stav Čech po třicetileté válce byl velmi špatný. Vývoj započatý před stavovským povstáním byl třicetiletou válkou vržen zpět. Zatímco země západní Evropy procházely po vestfálském míru a anglické revoluci obdobím velkého hospodářského rozvoje, byla střední Evropa, Německo, Rakousko a také české země, stlačována na úlohu téměř podřadnou¹. J. J. Becher, který byl v roce 1655 povolán z Mnichova do Vídně, se stal radou nově zřízeného komerčního kolegia. Přicházel s celou řadou návrhů, jak pozvednout hospodářský stav země. Navrhoval, aby byly po vzoru anglickém zakládány manufaktury, a aby tuláci a žebráci byli zařazováni do výrobního procesu. Místodržitelství bylo přesvědčeno o tom, že v Čechách by měly být zřizovány manufaktury, které by přinesly zemi velký užitek. Podle návrhu komise místodržitelství by měly být vyráběny nejdříve výrobky, které jsou v zemi potřebné a které se dají snadno prodat.

Jako brzda v rozvoji manufaktur se ukázaly cechy. Ty byly rozhodně proti tomu, aby cizí odborníci přicházeli do země a kladli jim všemožné překážky. Regresivní charakter cechů, které brzdily rozvoj výrobních sil, byl koncem 17. století už úplně zřejmý. Vláda se proto obrátila v roce 1699 s dotazem na všechny vedoucí úřady jednotlivých zemí, zda by nebylo možné, po vzoru jiných zemí, cechy rozpustit. České místodržitelství uvedlo ve své zprávě, že není možno pochybovat o mnohém škodlivém v činnosti cechů, ale úplné zrušení se mu zdá povážlivé². Vláda zřejmě uznala tyto důvody. Cechy v roce 1699 zrušeny nebyly. Vláda šla cestou nejmenšího odporu tím, že vydávala majitelům manufaktur privilegia, která je činila

nezávislími na cechovním zřízení. Manufaktury obdržely většinou povolení mít vlastní sklady a obchody, obdržely celní výsady, mohly zaměstnávat cizince i nekatolíky. Hlavní věcí bylo, že na rozdíl od cechovních ustanovení směly užívat libovolný počet dělníků a že zaměstnávání dělníků v manufakturách nebylo omezováno nějakým počtem učňovských let.

16. listopadu 1731 vydal Karel VI. generální cechovní patent. Podle patentu se zakazovalo, aby v budoucnosti cech stanovoval počet mistrů řemesla nebo tovaryšů, kteří mohou být u mistra zaměstnáni. Oboje bylo vyhrazováno úřadům. Podle patentu se zásadně dovolovalo, aby mistr mohl zaměstnávat i více tovaryšů, než dovolovaly cechovní stanovy. Patentem se také zavrhovala všechna ona ustanovení, podle kterých se dělal rozdíl mezi synem mistra nebo tím, kdo se do živnosti přiženil, a ostatními tovaryši. Pro tovaryše a učedníky se zaváděly také povinné průkazy, čímž se zamezoval jejich volný pohyb z místa na místo³. Ustanovení patentu z roku 1731 byla znovu zdůrazněna vydáním generálních cechovních artikulí z 5. ledna 1739. Zde se opět zdůrazňovalo, že ve všech případech, ať se týkají čehokoliv, mají rozhodovat úřady, a to buď vrchnosti nebo magistrát. To znamená, že cech už nesměl rozhodovat sám ani ve věcech tovaryšů a učňů, ani při stanovování podmínek mistrovských kusů či jiných věcech. Tím byla znovu velká pravomoc cechů zmenšena a cechy byly zásadně podřízeny úřadům. Cechy však dovedly všechna nařízení patentů i artikulů tak znamenitě obcházet a nedodržovat, že jim dlouho ani příliš neubližovaly⁴.

Cechovní zákonodárství státu se nezastavilo u generálních patentů z 30. let 18. století. Za Marie Terezie dochází k plnějšímu rozvoji merkantelistických ideí u nás.

Merkantelismus se snažil o vybudování takového průmyslu u nás, který by byl s to vyvážit přebytek vývozu nad dovozem ⁵. Na příkladech z ciziny se vidělo, že se vybudování průmyslu neobejde bez podpory ze strany státu. Muselo se tedy rozhodnout, v kterých výrobních odvětvích možno budovat velké podniky, kterým výrobním odvětvím se má v tomto ohledu dostat podpory. Výrobní živnosti byly proto rozděleny do dvou skupin:

• Do jedné byly shrnuty živnosti, které pracovaly pouze pro místní odbyt. Těmto živnostem nebylo třeba věnovat ani zvláštní pozornost, ani zvláštní podporu. Stačilo, když státní moc pečovala o to, aby cechovní předpisy byly dodržovány, aby byl chráněn konzument proti monopolistickému působení cechů, jež se projevovalo ponejvíce stanovením příliš vysokých cen. To nepředpokládalo víc než obvyklý policejní dozor, a proto se tato skupina označuje jako "živnosti policejní". Do druhé skupiny byly zařazeny živnosti, u nichž se mohlo počítat s tím, že vyrobí dostatek zboží nejen pro vlastní zemi, ale i pro ostatní korunní země, nebo dokonce pro export. Pouhým policejním dozorem se této skupině nemohlo pomoci. Zde byla potřeba širší pomoci státu, která by umožnila změnit řemeslné podniky v továrny. Do této skupiny patří hlavně živnosti textilní, hedvábnické, kožedělné a kovodělné. Byly shrnovány pod společný název "živnosti komerční". Státní moc zde pomáhala hlavně tím, že z živností, které vyrostly v manufaktury a továrny, sňala cechovní pouta a zvláštním zákonodárstvím odstraňovala všechny překážky, které se rozvoji komerčních živností stavěly v cestu ⁶.

Přechod od malovýroby k velkovýrobě se nedal trvale brzdit. Nové formy práce, vyvolané v život iniciativou státu i jednotlivců, objevily cechy již jako organizace jen ryze

zájmové bez opory a právní záruky, kterou měly, dokud se opíraly o statuta. Nová výrobní politika se opírala o poznání, že láce výrobku, ne všestranná dokonalost, bude od nynějška hybnou pákou nového hospodaření. Dochází zároveň k poznání, že dělbou práce ve velké dílně s mnoha lidmi se dojde k zdokonalení výrobku tím, že se práce jednotlivce omezí jen na určitou činnost, v níž pak dosáhne větší zručnosti a zdokonalení.

V květnu 1859 byl u nás vydán zákon, jímž se ruší cechovní organizace a zavádí svoboda podnikání, rozšířená na většinu živností řemeslnických. Každý bezúhonný a svéprávný člověk má podle něho právo provozovat řemeslo, které se mu líbí. V roce 1883 a 1885 však musely být vydány novely k zákonu z r. 1859 s nařízením, že každý, kdo by chtěl provozovat nějaké řemeslo, musí prokázat zvláštní zkouškou, že řemeslo ovládá náležitým způsobem i že se mu po určitou dobu učil. Byla to nutná obrana proti nedostačující jakosti výrobků, které se objevovaly na veřejnosti a byly velkým kontrastem proti někdejším výrobkům cechovním, v té době ještě v čerstvé paměti 7.

- 1 Klíma: c. d., s. 23
- 2 Tamtéž, s. 121
- 3 Janáček: Přehled, s. 278
- 4 Tamtéž, s. 279
- 5 Šauer, L.: Použití statistiky v historickém bádání, In: Statistika a demografie, Praha 1959, s. 58
- 6 Tamtéž
- 7 Tamtéž, s. 58 - 59

4. Skladba a profese hrádeckých obyvatel 17. - 19. století

4.1 Cechovní výroba na Hrádecku

Abychom mohli stanovit ekonomickou a sociální strukturu obyvatel Hrádku v 17. - 19. století, je nutné předešlým sledovat jejich povolání podle záznamů z městských knih.

První dochované privilegium potvrzující činnost hrádeckých cechů pochází z r. 1684. V tomto roce uděluje hrabě Adam Matyáš z Trautmansdorfu privilegium následujícím řemeslům: pekařům, mlynářům, krupařům, perníkářům, řezníkům, tesařům, tkalcům, soukeníkům, pláteníkům, barvířům, provazníkům.¹ Z písemné agendy cechů se však dá zjistit, že některá řemesla v Hrádku existovala již před tímto datem. Tak např. mistrovská kniha pekařů začíná rokem 1674² a řezníků 1678.³ Pramenné materiály nám bohužel nedovolují zjistit, zda-li tyto roky byly zároveň roky vzniku cechu.

Pro dělení podle profesí jsem se nejvíce přidržela rozdělení, které použila ve své práci o sociální struktuře města Loun O. Fejtová. Ta řemeslníky a drobné obchodníky zařadila do skupin řemesel potravinářských, textilních, oděvních, kovodělných atd.⁴ Louny a Hrádek sice patřily k různým typům měst, jde i o rozdílné období, přesto však můžeme provést srovnání jak kvalitativní, tak kvantitativní. Z běžných typů řemesel, ke kterým Fejtová řadí i řemesla kožedělná (jircháři, sedláři a uzdaři, koželuzi a vačkáři), se v době udělení privilegia v roce 1684 v Hrádku tato vůbec nevyskytovala.

Další porovnání přináší katastrální elaborát. Ten rozdělil města do pěti tříd podle hospodářské prosperity. Hrádek byl

zařazen do skupiny páté, tedy poslední. Města patřící do této skupiny měla sice výroční a týdenní trhy, ale ležela stranou všech zemských silnic⁵. Zdá se, že poloha města nemohla být hlavním kritériem pro zařazení Hrádku do poslední, tedy nejchudší skupiny, jelikož máme doklady o tom, že přes město vedla stará obchodní cesta spojující české země se Saskem.⁶ Pro zjištění sociálního postavení městských řemeslníků a kupců můžeme využít dále rozdělení katastrálního elaborátu. Ten dělí řemesla a živnosti do čtyř tříd podle předpokládané výnosnosti. Mezi nejvýhodnější byla zahrnuta především exkluzivní řemesla s mimořádně náročnou technologií nebo vyžadující značnou míru dovednosti nebo finanční prostředky na nákup surovin, respektive zboží, pokud šlo o obchodníky (např. zlatníci, zvonaři, barvíři, hodináři či knihtiskaři). Žádné z těchto řemesel se v době sepsání katastrálního elaborátu v Hrádku nevyskytlo. Do první třídy však patřila také běžnější řemesla, jako kožešníci, mydláři, tesaři. Mistři těchto profesí zaujímali ve společenském žebříčku měšťanů zpravidla přední postavení. K zámožné špičce náleželi také pekaři, řezníci, řemenáři, zámečníci, koláři a další, zařazení do druhé třídy. Mezi nejméně výnosná řemesla se počítali punčocháři, tkalci a soukeníci, ale ani kováři, krejčí, ševci a zedníci nepatřili k nejpřednějším živnostem⁷. Ve všech městech bez výjimky, bez rozdílu velikosti, polohy či právního statutu najdeme pět řemesel: řezníky, pekaře, ševce, krejčí a kováře. To potvrzuje domněnku, že bez těchto řemesel se žádné město neobešlo a pro život městského společenství byly tyto živnosti nepostradatelné. Jejich produkce se zaměřovala téměř výhradně na úzkou oblast místního trhu⁸. Tato řemesla měla také v Hrádku své zastoupení a patřila vůbec k nejstaším.

Tab. č. 1

Výrobní a obchodní obory v Hrádku z r. 1776 ⁹

Poř.	Řemesla podle skupin	Počet řemeslníků	%
	Celkem	58	100,0
1.	Potravinářská řem.	15	25, 9
2.	Textilní řem.	12	20, 8
3.	Oděvní řem.	11	19, 1
4.	Zprac. dřeva a rostl sur.	10	17, 2
5.	Kovodělná řem.	4	6, 9
6.	Koždělná řem.	2	3, 4
7.	Obchodníci	2	3, 4
8.	Zpracování živočišných sur.	1	1, 7
9.	Zpracování zeminy	1	1, 7

Na základě údajů z tabulky č. 1 je zřejmá převaha potravinářských řemesel (tedy počtu jejich řemeslníků) ve městě. Základ této skupiny tvořili především pekaři a řezníci. Silné zastoupení měla také řemesla textilní a oděvní, přičemž tkalci tvořili ve městě vůbec nejpočetnější skupinu řemeslníků, a to jedenáct. Na druhé straně však patřila tato skupina do nejméně výnosné třídy ¹⁰. K výraznějším řemeslům patřila v Hrádku ještě ta, která se zabývala zpracováním dřeva a rostlinných surovin. Mezi tato řemesla patřili bednáři, koláři, tesaři a truhláři. První čtyři řemesla si udržovala od

ostatních velký odstup. Za nimi následovala pak řemesla kovodělná (hodináři, kováři a zámečníci) a kožedělná (jircháři a řemenáři). Zpracováním živočišných surovin v Hrádku se zabývali mydláři.

Během let docházelo i v Hrádku k růstu počtu některých řemeslníků nebo naopak ke stagnaci určitých profesí. Zatímco v roce 1684 bylo v Hrádku nad Nisou pouze 24 řemeslníků, z toho 9 profesí, můžeme již v roce 1776 pozorovat značné oživení. Řemeslníků napočítáme 58 a profesí 17. Obrovský nárůst však přišel v první polovině 19. století. Zasloužila se o něj především řemesla textilní, a to hlavně tkalci. Na řemeslné výrobě města se podíleli 70 %. Naopak stagnaci můžeme pozorovat u potravinářských řemesel. Celkem bylo v Hrádku v roce 1835 219 řemeslníků z 19 různých profesí.

Městský hospodářský život si vynucoval od počátků určitou míru regulace především v zájmu domácích obyvatel, řemeslníků a obchodníků. Jejich obživu měla usnadňovat podpora odbytu jejich zboží, což tak či onak vynucovalo omezování prodeje zboží jiného původu. Zároveň však již dávno zkušenosti vedly k poznání, že trvalé omezování by se nakonec obrátilo proti městu i jeho obyvatelům např. snížením výběru, výší cen, jakosti výrobků a zaostáváním. Tomu čelily různé trhy s volným přístupem prodávajících odjinud, bez cenových i jiných omezení. Nejnižší formu představoval svobodný nebo týdenní trh¹¹. V některých městech se konal častěji, nebo dokonce denně a jeho hlavním účelem bylo rychle zásobovat město potravinami z blízkých vsí. Tento trh se konal v Hrádku každý pátek. Nejobvyklejším projevem oblastního trhu byly výroční trhy neboli jarmarky, podložené buď starou zvyklostí, nebo nově nabytým právem z panovnického privilegia. To byl i případ

Hrádku, který toto privilegium obdržel od Rudolfa II. v roce 1581. Ustálená organizace jarmarků mívala v jednotlivých městech své zvláštnosti. Krámce na náměstí stavěla a pronajímala obec za tržné, ale někdy si je dováželi sami účastníci. Prodej se zahajoval, jakmile byl vyvěšen praporec nebo jiné znamení. Při prvních nákupech měl přednost domácí obyvatel, zvláště řemeslníci u surovin. Dozor vykonával rychtář, biřici nebo zvláštní zřízenci. Rychtář rychle řešil spory, dluhy se zapisovaly do městské knihy. V provozu byla městská váha, někde i dvě, na vážení v drobném a ve velkém. Dozíralo se na ceny a zvláště přísně se zakazovalo překupnictví. Přežívaly i kruté tresty, a to nejen pro zloděje, pro něž znamenal jarmark velkou příležitost. Na rozdíl od ostatních trhů nesměli být účastníci zatýkáni pro dluhy 12.

Hrádek se také stal záhy i centrem obchodním. Roku 1850 má městečko již čtyři jarmarky 13. Porovnáme-li počet jarmarků v Hrádku se sousedními městy, zjistíme, že se mohl v tomto ohledu měřit i s takovými městy jako např. Mladou Boleslaví (tehdejší krajské město) či Chrastavou. Kromě toho zjistíme, že Hrádek předčil i Žitavu, která v té době měla pouze jarmarky tři. S přihlédnutím na tyto údaje můžeme konstatovat, že zatímco v dobách starších Hrádek v konkurenci se Žitavou nevycházel právě vítězně, nyní na počátku 19. století se situace mění a je to právě Hrádek, který začíná Žitavu vážně ohrožovat.

Tuto kapitolu můžeme uzavřít s konstatováním, že pokud jde o typy řemesel, které se vyskytly v průběhu vývoje v Hrádku, situace se zde nijak neodlišovala od jiných měst podobného typu. S přihlédnutím na počet konaných jarmarků můžeme říci,

že počátek 19. století znamená pro Hrádek období hospodářského růstu, a to především zásluhou textilní výroby.

Poznámky ke kapitole 4.1

- 1 Neuhäuser: Chronik der Stadt Grottau, č. inv. 113, č. evid. 105
- 2 II K 1, č. inv. 3, karton č. 1
- 3 II K 1, č. inv. 2, karton č. 1
- 4 Fejtová: c. p., s. 51
- 5 Míka: c. p., s. 108
- 6 Anděl: Husitství, c. d., s. 11
- 7 Míka: c. p., s. 108
- 8 Tamtéž, s. 109
- 9 Tamtéž, s. 131, Tereziánský katastr: c. d., s. 172
- 10 Míka: c. p., s. 108
- 11 Hoffmann: c. d., s. 193
- 12 Tamtéž
- 13 Bonte, G.: c. p., s. 138

4.2 HRÁDECKÉ CECHY PODLE ZAMĚŘENÍ

4.2.1 Kováři, podkováři, zámečníci a hodináři

Kováři existovali v dávných civilizacích a z tohoto univerzálního oboru se postupně vyvíjel velký počet úzce specializovaných odvětví. Ke kovářům měli stále blízko podkováři, kteří netrpěli nedostatkem práce v době, kdy kůň byl hlavním tažným a dopravním zvířetem. Od pravěku je doložena výroba dveřních i jiných zámků, která ve středověkém městě byla již bohatě diferenciována zásluhou zámečníků¹. Univerzální kováři pracovali na " bílém díle ", vyráběli sekery, motyky, kladiva aj., i na " díle černém " , kovali koně a okovávali vozy. Univerzální kovář - mistr - ovládal techniku sváření a užíval rozdílné druhy kladiv, dlát, pilníků a razidel. Specializovaný kovodělný mistr dovedl tepat uměle plech,, znal rytí do kovu i vykládání drahými kovy aj². Zámečnictví bylo specializované řemeslo, jež vyžadovalo předpoklady umělecké práce v kovu. Ani technologicky nebyla zámečnická práce jednoduchá, vyžadovala předpoklady umělecké práce v kovu. Ať už visací zámky, nebo připevněné zámky bývaly technicky a často i řemeslně a umělecky dokonalými díly³.

Podle zápisu v cechovní knize kovářů a zámečníků můžeme usoudit, že tento cech existoval v Hrádku již v roce 1672. K potvrzení tohoto cechu došlo 20. září 1730 hrabětem Filipem Josefem Gallasem⁴.

K náplni práce kovářů v Hrádku patřilo zpracovávání železa - rytí, tepání, inkrustování. Zámečníci se zabývali výrobou zámků, klíčů a jejich opravou. Při úpravách kostela sv.

Bartoloměje v Hrádku nad Nisou roku 1756 kováři vyhotovili dvě okenní mříže a zámečníci opravili zámek u vchodových dveří. Víme také, že si cech tesařů dal zhotovit cechovní truhlici. I na ní se museli podílet zámečníci. Učební doba v tomto cechu trvala čtyři roky ⁵. Z mistrovské knihy se dovídáme, že tovaryš tvořil součást rodiny mistra. Měl u něj byt, stravu i prádlo a podléhal jeho disciplíně ⁶. Na druhé straně máme také doklad o velmi dobrém poměru mistra Josefa Meidla k jeho tovaryši Johannovi Deylovi. Ten mu odkázal v roce 1726 dílnu se vším majetkem ⁷.

Také hrádečtí kovářští a zámečníčtí učňové platili v Hrádku příjemné při vstupu do cechu. Nadto museli mít rukojmího, který se zaručil zaplatit předem stanovenou cenu pro případ, že by mladík v učení nesetrvál nebo mistrovi způsobil nějakou škodu. V počátku učení musel učeň svému mistrovi platit, teprve když již něco uměl, platil mistr jemu a přidával mu ročně ještě kabát ⁸.

Cechmistři kovářského cechu byli v Hrádku voleni na dva roky. Pro první polovinu 19. století se nám dochovala i jména: 1824 - 1826 Anton Kirchner, 1826 - 1828 Anton Meidel, 1828 - 1830 Aloys Czornig, 1830 - 1832 Ludwig Peiler, 1832 - 1834 Karl Leibner, 1834 - 1836 Franz Stoy, 1836 - 1838 Johann Anton ⁹.

Cech kovářů a zámečníků byl jeden z cechů, který příliš nevynikl počtem svých členů. Jeho výroba se zaměřovala především na oblast místního trhu. Archivní materiály z Hrádku nad Nisou nám dovolují hlouběji nahlédnout do vztahů mezi kovářským mistrem a jeho pomocníky.

Poznámky ke kapitole 4.2.1

- 1 Hoffmann: c. d., s. 184
- 2 Tamtéž. s. 185
- 3 Gindely: c. p., s. 62
- 4 I L 1, č. inv. 1, evid. č. 1, karton č. 1
- 5 Neuhäuser: Chronik, c. d., inv. č. 113, evid. č. 105, s. 92
- 6 II K 1, inv. č. 3, evid. č. 2, karton č. 1
- 7 Tamtéž
- 8 II K 2, inv. č. 2, evid. č. 1, karton č. 1
- 9 Tamtéž

4.2.2 Cech krejčích a obuvníků

Také u oděvu a obuvi se ve městech brzy přešlo od domácího zhotovování k řemeslné výrobě. Vznikla tak dvě hlavní řemesla, krejčovské a ševcovské. U obou se rozlišovali noviníci zaměřením na nové výrobky a vetešníci, kteří se omezovali na opravy. Těch bylo zapotřebí hodně, poněvadž se dávala přednost trvanlivým oděvům, které se i dědily. Krejčí se brzy rovněž také specializovali na jednotlivé části oděvu, takže se vyskytovali kabátníci, pláštníci, kalhotníci apod.¹

První zmínka o cechu krejčích v Hrádku pochází z roku 1708,² kdy hrabě Jan Václav Gallas potvrzuje jeho artikule. Krejčí patřili všeobecně k vůbec nejchudším řemeslům³. Ani v Hrádku na tom nebyli o mnoho lépe – mnohdy nevydělali ani na živobytí a ze zápisu v městské knize se dovídáme, že ti nejchudší dostávali příspěvek od kostela.⁴

Krejčí v Hrádku šili oděvy jak pro muže, tak pro ženy a děti. Z městské agendy dále vyplývá, že v Hrádku šily také švadlí, ty se však nikdy nestaly příslušníky cechu⁵. I v Hrádku panovala tedy zásada, že ženské pohlaví do cechu nepatří.

Krejčích v Hrádku neustále přibývalo. Zatímco v roce 1776 jich bylo pouze pět, v roce 1835 vzrostl jejich počet na dvanáct. Růst vážnosti tohoto řemesla dokazuje i jmenování krejčího Franze Linkeho rychtářem⁶.

O činnosti cechu krejčích v Hrádku nám toho pramenné dokumenty příliš neprozradí, jelikož se z celého fondu tohoto cechu dochovala pouze jedna listina.

Ševci v Hrádku nad Nisou používali na výrobu bot kůži ponejvíce hovězích a telecích. Chudší lidé si nechávali šít

boty i ze skopoviny. V Hrádku vyráběli ševci tzv. dlouhé boty (vysoká obuv shrnovací) a boty krátké (rozmanité střevíce). Co se týče barvy, některá obuv zůstávala v přirozené barvě kožené, případně byla černěna ⁷. Podešev bývala dávána zpravidla jedna, někdy však byla bota opatřena i podešvemi dvěma.

Z pramenných materiálů vyplývá, že k zakázaným činnostem krejčích patřila hlavně hra v kostky, úplatnost a okrádání zákazníků. ⁸

Ševci patřili v Hrádku snad k nejchudším řemeslům vůbec. Dokazují to příspěvky kostela z roku 1841, kdy z pěti obdarovaných byli tři ševci. ⁹ Z cechovních zápisů vyplývá, že ročně byli přijati maximálně dva noví členové do cechu. ¹⁰ Pramenné materiály nám bohužel neposkytují odpověď na otázku, zda - li se jednalo o rozšíření počtu členů, nebo o náhradu za ty, kteří odešli (zemřeli apod.).

V 19. století dochází k nárůstu počtu ševců ve městě. Řemeslo začalo nabývat větší vážnosti a pravděpodobně i po stránce finanční to s ním nevypadalo nejhůře. V roce 1864 ševci financují podstavec k pomníku právě zemřelého pátera Josefa Kittla. ¹¹ Ševcům je také přenechána čest, nést rakev zesnulého. Od roku 1865 ševcovské společenstvo v Hrádku přijímá mezi sebe i obyvatele z okolních vesnic (Chotyně, Bílý Kostel, Donín, Grabštejn). ¹² Rozšíření okruhu obcí u tohoto řemesla při přijímání nových členů do ševcovského společenstva, souviselo pravděpodobně se zvětšujícím se odbytem, který překročil rámec místního trhu.

Poznámky ke kapitole 4.2.2

- 1 Hoffmann: c. d., s. 181
- 2 I L 1, č. inv. 1, karton č. 1
- 3 Míka: c. p., s. 130
- 4 Neuhäuser: Chronik, c. d., č. inv. 113, s. 125
- 5 Tamtéž, s. 127
- 6 Tamtéž, s. 127
- 7 Tamtéž, s. 128
- 8 Tamtéž, s. 129
- 9 Městská kniha I, č. inv. 7, č. evid. 1
- 10 II K 1, č. inv. 2, karton č. 1
- 11 Neuhäuser: Chronik, c. d., č. inv. 113, s. 128
- 12 Tamtéž

4.2.3 Cech pekařů

Pekaři nepatřili ve většině měst k početně silně zastoupeným řemeslům, v městech s menší frekvencí trhu nemohli založit ani samostatný cech a sdružovali se nejčastěji s mlynáři. Nepekli jen domácí žitný chléb, ale několik druhů pečiva, které se rovněž nazývalo " chlebem ", hlavně pečivo z bílé pšeničné mouky ¹. Žitný chléb z pekařských krámů býval určen výhradně pro městskou domácí spotřebu, hlavně chudiny a nádeníků. Ve městech agrárního charakteru si většina rolníků pekla chléb sama.

V Hrádku je poprvé cech pekařů zmiňován v roce 1684 při udělení privilegia hrabětem Adamem Matyášem Trautmansdorfem. ² Pekaři v Hrádku měli úzké obchodní kontakty s Lužicí. Od roku 1689 se hrádečtí obchodníci s moukou mohli v Žitavě účastnit týdenních trhů. Měli zde dokonce rezervované dřevěné boudy, ve kterých své zboží prodávali ³. K hlavnímu zaměření pekařského cechu v Hrádku patřilo pečení chleba. Cech vysoce dbal na kvalitu svého zboží. Nepoctivý pekař , falšující nejčastěji kvalitu a kvantitu pečiva, byl posazen do proutěného koše. Ten se v Hrádku nacházel u domu č.126. Provinilec v něm musel sedět potupně několik hodin, vystaven nadávkám, pokřiku a smíchu shromážděného davu ⁴. Výuční doba u pekařů trvala 2 roky. Pokud učedník během své učební doby mistrovi utekl, musel za každý den, který byl pryč, přesluhovat jeden týden navíc ⁵. To, že v Hrádku cechmistři dohlíželi na kvalitu a kvantitu pekařského zboží, regulovali přístup nových členů do cechu, dokazuje seznam povinností pekařských mistrů v Hrádku z roku 1712 ⁶:

Cechmistr kontroloval výrobu , dbal na kvalitu výrobků a jejich prodej za přiměřenou cenu. Dále choval v bezpečnosti

pokladnici cechu. V té byla uložena cechovní privilegia vydaná a potvrzená vrchností, dále potom pečetě, pěnížité příspěvky, pokuty a vypůjčky 7. Cechmistr měl pečovat také o disciplínu a mravní chování členů cechu (např. pekaři museli být pod zástěrou oblečeni, neměli jeden druhému skákat do řeči). Pekařský mistr předsedal cechovnímu shromáždění. Účast na něm byla povinná pro všechny členy cechu. Na shromáždění chodil zvát nejmladší, to znamená posledně přijatý člen. Shromáždění se konalo čtyřikrát do roka a jednalo se na něm o přijímání nových členů do cechu. Pekaři také významně zasahovali do chodu města. V roce 1769 se stal pekař Josef Miessler starostou a v roce 1778 Franz Schubert rychtářem.

Cech pekařský patřil v Hrádku k vůbec nejstarším. V roce 1776 se počítal k druhému nejpočetnějšímu 8. V 19. století nastává v této oblasti stagnace potravinářských řemesel na úkor řemesel textilních.

Poznámky ke kapitole 4.2.3

- 1 Hoffmann: c. d., s. 182
- 2 Neuhäuser: Chronik, c. d., č. inv. 113, evid. č. 105, s. 110
- 3 Tamtéž, s. 112
- 4 Tamtéž, s. 113
- 5 Gindely: c. p., s. 65
- 6 II K 1, č. inv. 3, karton č. 1
- 7 Novotný: c. d., s. 10
- 8 Tereziánský katastr: c. d., s. 81

4.2.4 Cech tkalců (též soukeníci, pláteníci a barvíři)

Vývoj textilní výroby dospěl k rozdělení dvou odvětví: tkaní plátna a nově vzniklého samostatného soukenictví, jež se mohlo rozvíjet souběžně se specializací oborů oděvních. Zpočátku zůstával postup při výrobě plátna blízko domácí práci. Ale už v 15. století se setkáváme s plátenictvím ve městech a současně s prvním organizováním tkalců v cechy ¹. Výroba plátna ze lnu nebo konopí nenáležela k významným městským řemeslům. Tklaci plátna či pláteníci se vyskytovali ojediněle a patřili k chudé vrstvě. Opakem bylo soukenictví, jež vyrábělo tkaniny z vlny a dosáhlo mimořádného rozvoje rozsahem, kvalitou i organizací práce . V městech s větším okruhem odbytu suken se usazovali rovněž barvíři, kteří se později rozdělili na černobarvíře a krasnobarvíře podle technologií barvení, již ovládali často jako rodinné tajemství.²

Tkalci v Hrádku nad Nisou patřili k vůbec nejstarším řemeslům ve městě ³. Podle pramenných dokumentů se do Hrádku tkalcovství rozšířilo ze sousední Lužice. Tkalcovství zaměstnávalo mnoho rukou - ať již to byli pěstileté či obchodníci se lnem, přádelníci, obchodníci s nitěmi, běliči, barvíři a konečně samotní tkalci ⁴. Zatímco zpočátku pracovali tkalci pouze pro místní trh, již na počátku 17. století se objevují zakázky i pro cizí obchodní firmy ⁵. Cechovní kniha tkalců v Hrádku informuje o tom, že Josef a Elias Meisel a Nepomuk Thomas měli v roce 1775 svá odbytiště dokonce v Praze. Hrádečtí tkalci udržovali obchodní kontakty se sousedními zeměmi. Tak např. slezští obchodníci s nitěmi, kteří zaopatřovali tímto artiklem Žitavu, přicházeli nabízet své zboží i do Hrádku.

Brzy po sedmileté válce přicházeli do města i řeční obchodníci s nebarvenými tyrkysovými nitěmi, jejichž výroba byla pro hrádecké obyvatele tehdy ještě tajemstvím⁶. Tkalci postupně vytvořili nejsilnější cech ve městě. Z toho vyplývá, že toto řemeslo patřilo k hlavní obživě obyvatel. Z roku 1783 se dochovala zpráva, která uvádí vůbec nejlépe situované tkalce. Na prvním místě je zmiňován Josef Pietsch obyvatel domu č. 144. K dalším významným tkalcům jsou započítáváni: Karl Kirchhof (v r. 1772 zvolen radním, 1778 starostou), Josef Kirchhof, Karl Riemer (r. 1780 zastává funkci rychtáře), Sebastian a Florian Ansorge a Gottfried Scholze se syny.⁷

Tkalcovský cech tvořil v r. 1835 70 % celkové produkce ve městě. V druhé polovině 19. st. však začíná docházet k postupnému vytlačování tohoto řemesla bavlnářstvím.

Poznámky ke kapitole 4.2.4

- 1 Klima: c. d., s. 127
- 2 Hoffmann: c. d., s. 183
- 3 II K 2, č. inv. 2, karton č. 1
- 4 Neuhäuser: Chronik, c. d., č. inv. 113, č. evid. 105, s. 52
- 5 Tamtéž, c. d., s. 129
- 6 Tamtéž, c. d., s. 126
- 7 Městská kniha II, č. inv. 7, evid. č. 2

4.2.5 Cech truhlářů a bednářů

Z řemesel, která obráběla dřevo, se uvádějí na prvním místě truhláři, také stolaři. Dělávali dubové zárubně ke dveřím a k oknům, dveře, stoly, židle, okenice, moučné truhly, mandly s válci a všecken nábytek. Dovední truhláři vyráběli kusy nábytku vpravdě luxusní, umělecky provedené v duchu panujícího stylu¹. Velmi pečlivě dělali cechovní truhlice, luxusní a reprezentační. V nejstarších dobách se spokojovali s velmi jednoduchými, bednovitými tvary truhlic, s železem silně pobitými, těžko přístupnými, nedobytnými pokladnicemi. S postupem času šli ve výrobě truhlic tak daleko, že si pro jejich výrobu vypůjčovali zdobné prvky ze stavitelství. Také víko truhlic nebylo již jen krycí deskou. Mnohdy poskytovalo vydutým zastřešením úkryt dobře uloženému přítruhlíku².

Bečváři nebo také bednáři dělali sudy ze sudoviny (dubového dřeva) nebo i ze dřeva měkkého. Jejich řemeslo souviselo s pivovarnictvím a vinařstvím, ale také s městským obchodem. Zpočátku se totiž zboží vozilo vesměs v sudech. Bednáři měli také povinnost udržovat v pořádku obecní sudy, kterých se užívalo při hašení požárů. Vedle sudů dělali všechno dřevěné nádobí pro dům a hospodářství, jako škopky, vany, putny, ale také míry na obilí³.

První zmínky o cechu truhlářů a bednářů v Hrádku pocházejí z roku 1730.⁴ V tomto roce potvrzuje jeho artikule hrabě F. J. Gallas. Protože se jedná o potvrzení, musíme předpokládat, že existovalo i privilegium starší, které se nedochovalo. Truhlářské a bednářské řemeslo patřilo ve městě ke středně početnému. O jeho činnosti toho pramenné materiály příliš neprozrazují, jelikož se do současnosti dochoval pouze jeden

výúční list tohoto cechu. Víme však, že truhláři zhotovovali cechovní truhlici pro tesaře. Známe dokonce cenu a můžeme položit otázku, kolik z té ceny připadlo truhlářům a kolik zámečnickům.

Poznámky ke kapitole 4.2.5

- 1 Hálová - Jahodová, C.: Umění a život zapomenutých řemesel, Pha 1955, nakl. Českosl. výtvar. umělců, 229 s., s. 44
- 2 Tamtéž, s. 44
- 3 Tamtéž, s. 44 - 45
- 4 I L 1, č. inv. 1, karton č. 1

4.2.6 Cech zedníků, kameníků a tesařů

Při výstavbě města hráli důležitou roli zedníci a kameníci. V době zakládání měst byly dřevěné městské domy dílem tesařů. I později však také kamenné stavby potřebovaly tesařskou práci při zhotovování krovů.

Architektův záměr uskutečňovali kameníci. Jejich práce byla velmi náročná. Učební doba byla proto nejdelší ze všech řemesel – pět let. I v huti se však všichni dál učili. Kameníkům i tovaryšům byla práce svěřována podle jejich schopností a délky praxe. Řídili ji zkušení mistři, kterým se říkalo parléři.

Vyučených kameníků nebylo mnoho. Daleko více bylo ostatních řemeslníků a nejvíce přidavačů a nádeníků, kteří vykonávali nejrůznější pomocné práce – vozili a přemísťovali materiál, stavěli lešení apod.¹

Zednický a kamenický cech patřil v Hrádku k vůbec nejmladším. I když cechovní privilegium pochází až z roku 1762, práce zedníků byla nutná již dříve.² Pramenné dokumenty se však zmiňují o těchto řemeslech již v roce 1732.³ Z těchto dokumentů se však dochovaly pouze cechovní účty. Ty byly shrnovány za každý rok a zapisovány do knihy účetní. Jako příklad toho, jak cech hospodařil a za co vydával peníze, uvádím cechovní účet za rok 1733. V té době vykonával funkci staršího Christoph Kunze a vedlejšího (zástupce) Joseph Riemer.⁴

Výdaje cechu: ⁵

Zhotovení cech. truhlice a plat zámečníka	9 zl. 45 kr.
" dvou nových pláštů a šátků	18 zl. 45 kr.
Vyhotovení dvou pečetidel	6 zl. 30 kr.
" čtyř kusů světél	6 zl. 30 kr.

"	mistrovské a tovaryšské knihy	4 zl. 29 kr.
"	dvou velkých cínových konví	4 zl. 48 kr.
"	dřevěné tabule	1 zl. 42 kr.

Z uvedeného přehledu je patrné, že jde o výdaje týkající se činnosti cechu – mistrovské a tovaryšské knihy, pečetidla. Nejvyšší částka, kterou cech vydal, se týkala nákupu dvou pláštěů a šátků. Vzhledem k výši ceny se pravděpodobně jednalo o oděvy, které používali cechovní mistři při slavnostních příležitostech. Zastavme se u cechovní truhlice. Zmínky o ní najdeme v práci A. Novotného " Pražské cechovní truhlice a korouhve." ⁶ Cechovní truhlice byla nazývána matkou. Vkládaly se do ní peníze od nově přijatých členů, registra o poplatcích a pokutách, pečetidlo a jiné nezbytnosti. Pokladnici byla vzdávána obrovská úcta. Při schůzích řemesla stála otevřená na stole předsedajících cechmistrů. Nikdo k ní nesměl přistoupit s pokrytou hlavou, ani promluvit bez vyzvání. Požívala – li cechovní truhlice tolik vážnosti, dá se předpokládat, že cechu, když truhlu objednával, velmi záleželo na tom, aby dostala formu co nejkrásnější. Je jisté, že vzhled matky se měnil a odpovídal právě panujícímu slohu. O tom, jak vypadala hrádecká cechovní truhlice mnoho nevíme, jelikož se bohužel nedochovala.

Hrádeckým tesařům potvrzuje artikule F. J. Gallas 20. září 1730. Z pramenných dokumentů však vyplývá, že toto řemeslo existovalo v Hrádku již dávno před tímto datem. ⁷

Nejvíce informací o činnosti tesařů v Hrádku poskytuje tovaryšská kniha. ⁸ Tovaryš pracoval, bydlel a stravoval se u svého mistra. Učební doba se postupně ustalovala na třech

letech, ale bývala i delší. Když učeň získal určité řemeslnické zručnosti, mohl se podrobit tovaryšské zkoušce, což v příznivém případě osvědčoval výúční list. Tovaryš byl za práci placen, mistr jej nesměl tělesně trestat a při nespokojenosti s místem mohl tovaryš pracovní poměr i ukončit. Jestliže si tesařský tovaryš v Hrádku úsporami nebo přiženěním vytvořil možnost samostatné existence, musel ještě předtím podstoupit mistrovskou zkoušku. Požadovala se při ní vyšší zručnost než u pouhého vyučence a zpravidla též mistrovský kus. I po složení zkoušky však záleželo na cechu, zda povolí samostatný výkon řemesla.

Tesaři v Hrádku také pomáhali při zajišťování ostatních potřeb města. V roce 1708 vyrobili ze dřeva z obecního lesa trámy a z nich pak boudu pro střeleckou společnost, která se ve městě nacházela.

Tuto stavbu financovalo město. Prameny uvádějí jména dvou tesařů, kteří tuto práci vykonali, Hans Schubert a Christoph Würfel.⁹

Poznámky ke kapitole 4.2.6

- 1 Hoffmann: c. d., s. 186
- 2 III L 1, č. inv. 1, karton č. 1
- 3 II K 1, č. inv. 3, karton č. 1
- 4 II K 2, č. inv. 4, karton č. 1
- 5 Tamtéž
- 6 Novotný, A.: c. p., s. 6 - 7
- 7 II K 1, č. inv. 3, karton č. 1
- 8 Tamtéž
- 9 Městská kniha II, č. inv. 8, č. evid. 2

4.3 VZNIK TEXTILNÍ MANUFAKTURY V HRÁDKU

Ve dvacátých letech 18. století dochází v našich zemích k růstu manufaktur. Příslušníci šlechty viděli, že tato nová forma hospodářského života má budoucnost¹. Proto nás nemůže překvapit, že právě vrchnost tam, kde byla dosud nejvíce soustředěna textilní výroba, se snažila sama založit manufaktury a tím se co nejvíce podílet na zisku.

Hrabě Gallas, liberecká vrchnost, využil své cesty do Anglie také k tomu, aby si odtamtud přivedl na své panství soukenického mistra, který měl v severních Čechách na jeho panství zřídit manufakturu na výrobu jemných a středních suken². Bylo započato se stavbou dvou budov pro manufakturu, ale hrabě Gallas se nedožil toho, aby viděl svůj podnik v provozu. Zemřel. Vdova po něm Johanna Gallasová se ujala plánu a našla pro podnik ředitele ve svém hejtmanovi Eliášovi Kesslerovi. Bylo rozhodnuto zřídit podnik ve městečku Hrádku. 2. října se 1723 se hraběnka obrátila na panovníka se žádostí o udělení privilegia k zahájení provozu na dobu 18 - 20 let³. Svou žádost odůvodňovala tím, že podnik bude budován v horské krajině, v místech, kde mají lidé malou možnost výdělků a obživy, a že právě pro ně by založení manufaktury znamenalo hodně, poněvadž by v ní našli práci. Manufaktura zahájila provoz. Od počátků však bojovala s velkými potížemi. Kessler se dopustil přehmatů a byl nakonec zatčen⁴. Manufaktura však ani dále příliš neprosperovala a roku 1812 byla změněna na výrobu lahví a plnírnu minerální vody. Roku 1850 byl objekt přestavěn na byty panských úředníků a roku 1896 změněn na dětský útulek⁵.

4.4. ZÁVĚRYČNÍ A MĚSTSKÁ SPRÁVA

Poznámky ke kapitole 4.3

- 1 Klíma: c. d., s. 240
- 2 Tamtéž, s. 241
- 3 Tamtéž
- 4 Tamtéž, s. 244
- 5 Kuča, K.: *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, II díl, Pha 1997, nakl. Libri, 938 s., s. 301

4.4 ŘEMESLNÍCI A MĚSTSKÁ SPRÁVA

Ve městě se člověk učil žít ve větší pospolitosti, což při povaze obyvatel, kteří přicházeli z různého prostředí, nebylo jednoduché. Principy vrchnostenské moci a městské samosprávy představovaly hlavní síly, jež určovaly povahu městské správy a celkového postavení města. Otázkami městské správy se obecně zabývá ve své knize o městech F. Hoffmann¹. Nás z jeho práce budou zajímat ty pasáže, které se týkají poddanských měst, mezi něž patřil také Hrádek nad Nisou, protože nám umožní srovnání. Oba základní principy městské správy zosobňovali od počátku rychtář a představitelé měšťanů zvaní konšelé nebo přísežní. V poddanských městech rychtáře do úřadu ustanovoval světský feudál nebo církevní instituce. Teprve později dochází s volitelností rychtáře k omezování jeho pravomoci. V období, které nám dovolují sledovat naše prameny, se v Hrádku již nesetkáváme s institucí rychtáře jmenovaného vrchností. Jednou z výsad, které přinášelo povýšení na město, bylo právo měšťanů volit svou vlastní samosprávu, i když pochopitelně schvalovanou vrchností. Hoffmann uvádí, že se konšely zprvu stávali jen nejbohatší obyvatelé a postupně se do městských rad dostávali i bohatší řemeslníci. Hrádek nad Nisou byl malé město spíše venkovského charakteru bez osob s mimořádným bohatstvím. Zápisy z hrádecké městské knihy² nám sice potvrzují, že se také zde podíleli řemeslníci na chodu městské správy, ale nelze jednoznačně tvrdit, že vždy rozhodoval majetek. Z dochovaného seznamu z let 1757 – 1780, v němž jsou zmínky o podílu řemeslníků na městské správě,³ vyplývá, že největší zastoupení v městské radě měli tkalci a pekaři. Zástupce těchto řemesel najdeme dokonce i ve funkci starosty. V roce 1769 zastával tento úřad pekař Josef Miessler. Roku

1778 byl nahrazen tkalcem Karlem Kirchhofem. Další řemesla měla v období mezi roky 1757 - 1780 po jednom zástupci v městské radě. Franz Breuer (kovář), Franz Worm (tesař), Christoph Neumann (rýmař) a Adam Mose (krejčí) vykonávali v roce 1769 funkci rychtáře 4 .

Zejména tkalci však nepochybně nepatřili k nejzámožnějším občanům, třebaže musíme počítat s výjimkami. Porovnáme - li však počty členů jednotlivých řemeslnických profesí, které se v té době vyskytovaly v Hrádku, zjistíme, že právě tkalci a pekaři patřili k nejpočetnějším. Nabízí se tedy vysvětlení, že při výběru do městských funkcí mohl kromě majetku rozhodovat také počet řemeslníků. Kromě zastoupení v městské samosprávě se s řemeslníky setkáváme také ve funkci rychtáře. Byli to převážně kováři, krejčí a bednáři.⁵

Tento oddíl můžeme uzavřít konstatováním, že se, pokud jde o účast řemeslníků na správě měst, situace v Hrádku nad Nisou výrazně nelišila od poměrů v jiných městech podobného typu. Sonda však ukázala, že při obsazování městské rady nemusel rozhodovat pouze majetek, ale že určitou roli mohl mít také celkový počet řemeslníků. Hypotézu však může potvrdit až podrobný výzkum z jiných měst podobného typu.

Poznámky ke kapitole 4.4

- 1 Hoffmann : c. d., s. 257
- 2 Městská kniha I, inv. č. 7
- 3 Tamtéž
- 4 Tamtéž
- 5 Městská kniha II, inv. č. 8

4.5 K ŽIVOTNÍ ÚROVNI ŘEMESLNÍKU

Nejen celkový hospodářský profil města, ale i hospodaření městské správy bylo podmíněno rozsahem a úrovní řemeslné výroby a obchodu jako hlavních zdrojů prosperity.

Mezi ukazatele, podle nichž lze hodnotit životní úroveň, patří také výše vzdělání a zájem o vyšší studium. Jestliže F. Hoffmann uvádí, že většina obyvatel města zpočátku vystačila bez zvláštní přípravy a že řemeslník musel umět počítat a kupec i číst, případně i psát,¹ může to platit jen pro nejstarší období. V 16. století, kdy se Hrádek stává městem, byla již gramotnost většiny městského obyvatelstva samozřejmostí a bez školního vzdělání zůstávaly především nejnižší nemajetné vrstvy, hlavně nádeníci, podruzi a osoby služebné². Pro střední a měšťanské vrstvy, mezi něž patřilo řemeslnictvo, již zřetelně byla nutná návštěva školy, na niž u řemeslníků navazovalo učednické období u některého z mistrů. Z Hrádku nad Nisou se např. zachoval výuční list z cechu bednářského³. U řemeslníků zpravidla po vyučení následoval vandr⁴. Abychom mohli odpovědět konkrétněji na otázku, jakého vzdělání dosahovali synové hrádeckých řemeslníků, potřebovali bychom něco vědět o škole v Hrádku nebo o studiu Hrádeckých v jiných městech, ale tato problematika zatím zpracována není.

Archivní prameny o hrádeckých ceších nám dovolují alespoň nahlédnout do problematiky vyššího vzdělávání některých řemeslníků. Údaje jsou sice až z druhé poloviny 18. století, ale doplňují poznatky F. Palackého o univerzitním studiu měšťanů ze severozápadních Čech v 16. století⁵. Naše informace pocházejí z roku 1772 a jsou z Kroniky města Hrádku. Z jediného roku máme doklad o čtyřech řemeslnických synech,

kterí nepokračovali v zaměstnání svých otců a našli uplatnění v činnosti intelektuální. Nedokážeme bohužel zjistit, zda rodinné řemeslo našlo pokračovatele v některém z dalších, snad starších synů.

O třech z mladých mužů z Hrádku víme, že pokračovali ve studiu na pražské univerzitě. Syn tkalce Florian Thum volil dráhu duchovní 6. Víme o něm, že po studiu v Praze vstoupil do řádu františkánů, prameny však nedovolují rozhodnout, zda již nestudoval v mnišském hábitu. Syn podkováře Josef Breuer absolvoval v Praze filosofickou fakultu, o jeho dalších osudech však zprávu nemáme. Třetím absolventem pražského vysokého učení byl bednářův syn Franz Zehkorn. Ten studoval na právnické fakultě a potom vstoupil dokonce do císařských služeb. Bohužel nás opět už prameny neinformují o tom, v jakém postavení působil. Posledním ze čtveřice Hrádečanů řemeslnického původu, kteří se věnovali intelektuálnímu povolání, byl Anton Czörnig, syn zámečníka. Ten zastával v Liberci funkci úředníka a zřejmě patřil k těm schopným mladíkům z poddanského města, které si vrchnost vybrala pro své kancelářské služby 7.

Konkrétní fakta, i když jenom kusá, nám dovolí několik hypotetických závěrů. Prvním z nich je fakt, že studium na univerzitě předpokládalo přípravu na některé partikulární latinské školy. Nemůžeme rozhodnout, kde studovali schopní žáci z Hrádku, ale zdá se, že prvního vzdělání se jim dostalo již v rodném městě. Druhý ze závěrů se již přímo dotýká životní úrovně řemeslníků. J. A. Komenský ve svém Labyrintu světa říká, že podmínkou pro přístup do světa učených je zlatý měšec, protože " bez zlatého měšce, kde by nabral času, kde mistrů, živých a mrtvých ? " 8. Naše zpráva může být

interpretována jako doklad o zámožnosti alespoň některých řemeslníků v Hrádku nad Nisou.

O určité majetkové úrovni řemeslníků může napovídat také informace z hrádecké městské knihy z 28. června 1679 ⁹. Hovoří se v ní o prodeji osmi stavebních parcel z majetku města. Z osmi kupujících bylo pět řemeslníků, a to dva ševci (David Fritschke a Daniel Schierer), dva tkalci (Caspar Thum a Wenzel Thum) a jeden podkovář (Caspar Jandes). Tato skutečnost by mohla poopravit naši představu o tom, že ani ševci, ani tkalci nepatřili k bohatým řemeslům. Musíme si však položit otázku, na kterou neznáme odpověď, totiž o jaké stavební parcely šlo (místo, poloha) a za jakých podmínek se prodej realizoval.

Jiné zprávy z pramenů však naznačují, že mezi řemeslníky ve městě existovala také vrstva méně prosperující s nevelkými příjmy. J. Janáček se zmiňuje o tom, že se v řadě měst podílel kostel na charitativní činnosti ¹⁰. O podobné výpomoci se zmiňuje také hrádecká městská kniha k 1. květnu 1841 ¹¹. Výše výpomoci se pohybuje od 25 do 200 zlatých a mezi těmi, kdo ji obdrželi, byli tři ševci (Josef Ginzel 40 zlatých, Josef Menzel 100 zl. a Kayetan Schubert dokonce 200 zl.), jeden punčochář (Emanuel Wolf 100 zl.) a jeden mlynář (Michael Hocke 25 zl.). Bohužel zase nevíme, podle čeho byla výše podpory stanovena ani co vedlo k jejímu přiznání. Podle účasti ševců v daném souboru se však dá soudit, že ševci, kteří všeobecně patřili do skupiny nejchudších řemesel ¹², patřili také v Hrádku k řemeslům slabým.

Poznámky ke kapitole 4.5

- 1 F. Hoffmann: c. d., s. 322
- 2 Srvn. F. Palacký: Obyvatelstvo českých zemích měst a školní vzdělání v 16. a na začátku 17. století. ČsČH 18 / 1970, s. 367
- 3 I L 1, č. inv. 4, karton č. 1
- 4 F. Palacký: Obyvatelstvo, s. 367
- 5 F. Palacký: Města severozápadních Čech a studium na univerzitách v 16. století. In: Sborník PF v Ústí nad Labem, řada historická, Praha 1968, s. 27 - 63
- 6 Chronik der Stadt Grottau, č. inv. 113
- 7 Srvn. pro 16. stol. F. Palacký, Města, s. 49
- 8 J. A. Komenský: Labyrint světa a ráj srdce, 1. vyd. (v SPN), Praha, SPN 1955, s. 58
- 9 Hrádecká městská kniha I, č. inv. 7
- 10 J. Janáček: Přehled, s. 64
- 11 Hrádecká městská kniha II, č. inv. 8
- 12 A. Mika: Sociálně ekonomická struktura českých zemích před třicetiletou válkou. In: Pražský sborník historický, s. 130

Textilní / řez.

Souprava

Textilní

Koloválná / řez.

4.6 SROVNÁVACÍ STATISTIKY

V předchozím textu byly uvedeny počty řemeslníků v jednotlivých ceších. Nyní se pokusíme o celkové srovnání řemesel vyskytujících se v Hrádku nad Nisou.

Tab. č. 2 Růst počtu řemeslníků v Hrádku

Profese	1684 ¹	1776 ²	1835 ³
---------	-------------------	-------------------	-------------------

Potravinářská řem.

Pekaři	2	8	5
Perníkáři	"	"	1
Řezníci	3	7	4

Oděvní řem.

Krejčí	3	5	12
Kloboučníci	—	—	1
Punčocháři	—	—	1
Ševci	2	6	8

Textilní řem.

Soukeníci	"	1	"
Tkalci	7	11	155

Kožedělná řem.

Jircháři	—	1	—
Koželuži	—	"	2
Řemenáři	—	1	1

Kovodělná řem.

Hodináři	"	"	1
Kováři	3	3	3
Zámečníci	"	1	3

Zprac. dřeva a rostl. surovin

Bednáři	"	2	3
Koláři	"	2	1
Tesaři	2	4	"
Truhláři	"	2	7

Zprac. živoč. surovin

Mydláři	—	1	—
---------	---	---	---

Zpracování zeminy

Kameníci	"	1	"
Sklenáři	1	"	"

Stavební služby

Zedníci	1	—	1
---------	---	---	---

Při takto neúplných údajích by bylo zřejmě zbytečné pokoušet se zjistit celkový počet řemeslníků v jednotlivých letech. Neúplnost údajů nedovoluje pouštět se do rozsáhlejších závěrů, patrné však je, že v roce 1835 dosáhl počet řemeslníků ve městě nejvyššího čísla. K řemeslům s vyšším počtem členů se řadila v Hrádku řemesla potravinářská. Nejvyšší počet

zaznamenala v roce 1776. Na počátku 19. století můžeme pozorovat stagnaci těchto řemesel na úkor řemesel textilních. Mezi početně silné se v Hrádku počítaly obory textilní a oděvní. Pozvolný nárůst vyvrcholil rokem 1835, kdy došlo k obrovskému rozvoji tkalců. Jejich počet dosáhl 155. Bohužel se však již pramenné materiály nezmiňují o tom, jestli všichni měli trvalé bydliště v Hrádku. Ostatní řemesla v Hrádku nevynikla počtem svých členů, ale jejich výskyt poslouží k vytvoření celkového obrazu o vývoji řemeslné výroby na Hrádecku.

Poznámky ke kapitole 4.6

¹ *Chronik der Stadt Grottau, c. d., s. 65*

² *Tereziánský katastr, c. p., s. 81*

³ *Chronik der Stadt Grottau, č. inv. 113, s. 65*

5. Cech řezníků

Jak bylo již na začátku uvedeno, bude problematika činnosti hrádeckých cechů blíže rozvedena na příkladu řeznického cechu. Hlavním zdrojem informací byla mistrovská kniha z let 1678 – 1852 a kniha učňů z let 1807 – 1851. Knihy jsou uloženy v SOkAL. Chybí však stránkování. Jednotlivé zápisy jsou rozčleněny podle let. V knihách není zachycen každý rok, často je i několik stran vynecháno.

Žádné řemeslo nevykazuje při svém vývoji takovou uzavřenost jako řezníci. Vstoupení někoho cizího do živnosti bylo přísně zakázáno a proti konkurenci platila velmi tvrdá ustanovení.¹

Řezníci náleželi k početně silným řemeslům. Podle F. Hoffmanna patřili také k nejbohatším řemeslům a uměli snad více než ostatní myslet při kupování a prodávání masných výrobků na svůj prospěch.² Nebylo jistě snadné mnoho našetřit při láci masa, jaká panovala. Roku 1698 se kupovala libra vepřového nebo hovězího masa po třech krejcarech, libra telecího byla za dva krejcare. ³ Mnoho stížností bylo tehdy v Hrádku na stáda dobytka, která si jednotliví řezníci nakoupili a do doby, než dobytčata porazili, je živili, často na cizích loukách a polích.⁴ Obecně se těšili řezníci obzvláštní přízni jen u vrchnosti. Snad proto, že při své zámožnosti platili značně velké daně.

Do jisté míry lze konzum masa posuzovat podle počtu masných krámů v jednotlivých městech. V nich mohli prodávat pouze domácí řezníci, a to jen čerstvé (nekonzervované) maso. Cizí (přespolní) řezníci, zvaní huntýři měli povoleno prodávat ve stanovené dny svobodného trhu solené a uzené maso, a to mimo masné krámy na určeném místě. Mimo to si solené maso do

Hrádku mohl přivážet kterýkoliv z měšťanů, ale jen k vlastní spotřebě, nikoli na prodej. ⁵

Přesné datum vzniku řeznického cechu v Hrádku nad Nisou nám prameny nedovolují stanovit. První z dochovaⁿých privilegií je řezníkům v Hrádku uděleno v roce 1684.⁶ Z písemné agendy cechu však vyplývá, že musel existovat již dávno před tímto datem.

V době udělení privilegia byli ve městě čtyři řezníci. Hrádecká městská kronika počítá k nejstarší rodině provozující řeznické řemeslo Ginzlovy. ⁷

Tab. č. 3 Vývoj počtu řezníků ve městě ⁸

Rok	1678	1702	1741	1776	1805	1835	1852
	4	4	6	7	8	5	6

Artikule řeznického cechu z 18. ledna 1708, které se dochovaly, nám umožňují udělat si obraz o činnosti tohoto cechu ve městě. ⁹

Při prodeji masa se řezníkům povolovalo využívat šesti lavic. Za každou museli platit 3 zl. vrchnosti. Pokud chtěl nějaký řezník svoji lavici prodat, musel žádat o povolení u vrchnosti. Z mladších pramenných materiálů vyplývá, že při opravě těchto lavic roku 1761 bylo použito dřevo z obecního lesa. Opravu financoval cech řeznický ze sedmi osmin a cech pekařský z jedné osminy. ¹⁰

Řezníci v Hrádku dbali velice přísně na vyloučení cizí konkurence z města. Do města se zakazoval dovoz masa z okolí. Cizí řezníci nesměli na panství kupovat ani zvířata. Pokud byl nehrádecký kupec dopaden, zvíře mu bylo zabaveno a řeznickému cechu musel zaplatit 3 zl. pokuty. Pokud nějaký mistr nakoupil více zvířat, než bylo povoleno na porážku, zaplatil za každý kus, který měl navíc, vrchnosti 2 zl. 20 kr. a řemeslníkům 1 zl. Každý obyvatel Hrádku mohl porážet zvíře pouze při slavnostních příležitostech a jen ke vlastní potřebě (svatby, křtiny). V běžných dnech byla porážka ve městě povolena pouze tamním řezníkům, mistrům a mistr. synům. ¹¹

Bedlivě hlídána byla také kvalita řeznických výrobků. Přísný zákaz platil pro porážku nemocných zvířat a pro následný prodej tohoto masa. Pokud by se tato činnost někomu prokázala, hrozilo mu náležité potrestání. Závadné maso musel každý řezník znehodnotit. Pokud se řezníkovi prokázalo, že šidí, hrozilo mu zabavení majetku. Ten měl být následně rozdán mezi chudé lidi.

Dohlíželo se také na disciplínu řemeslníků uvnitř cechu. Pokud jeden řezník nahlásil jiného z hněvu u vrchnosti za to, že šidí a neplní své povinnosti, a toto nebylo prokázáno, hrozilo mu přísné potrestání. Pokud někdo nazval při prodeji masa řezníka lhářem, případně mu nadával, musel zaplatit 7 kr. Zakázáno bylo také ohrožování nožem řezníků mezi sebou při prodeji v lavicích. ¹²

Řezníci v Hrádku dbali na reprezentaci svého řemesla. Při smrti mistra, případně někoho z rodinných příslušníků cechu, byl každý jeho člen povinen zúčastnit se pohřbu. Pokud zemřel mistr, mohla ho zastoupit ovdovělá manželka nebo syn, který musel vyhotovit mistrovský kus.

Kdo se chtěl v Hrádku stát řeznickým mistrem, musel předložit důkaz o tom, že byl zaměstnán minimálně dva roky u jiného mistra a k tomu absolvovat dva roky vandru.¹³ Synové mistrů požívali určitých výsad. Délka jejich vandru byla krácena na jeden rok. Za mistrovskou zkoušku musel každý uchazeč zaplatit 3 zl., půl kila vosku a vědro piva. Zkouška spočívala v porážce zdatného vola nebo podobného zvířete. Při svátcích (masopustu) měl každý mistr povinnost obstarat jeden sud piva. Při samotných oslavách a svátcích musel ten, kdo první začal s hádkou, tento sud znovu doplnit.¹⁴ Mistrovi bylo dále přísně zakázáno brát od tovaryše nějaké dárky.

Přísně zakázáno měli řezničtí tovaryši v Hrádku dodržovat "modré pondělí".¹⁵ Pokud toto nařízení někdo překročil, hrozilo mu zabavení půltýdenního nebo celotýdenního platu. Jestliže byl příslušný řeznický mistr benevolentní a tuto pokutu tovaryši odpustil, vystavil se tomu, že mu mohl být nevyplacen plat za čtrnáct dní. Na kvartálních shromážděních museli mistři informovat ostatní o chování svého tovaryše.¹⁶ Ten měl povinnost se shromáždění také účastnit. Pokud to porušil, hrozila mu pokuta. Jestliže nějakému tovaryši v Hrádku onemocněl jeho mistr, měl povinnost se hlásit u dalšího mistra po řadě, dokud se dotyčný neuzdraví. Řeznický tovaryš v Hrádku musel před absolvováním mistrovské zkoušky předložit originál svého rodného a výučního listu a potvrzení o délce vandru.¹⁷ Částku, kterou zaplatil učeň za své vyučení, stanovovala vrchnost. V Hrádku se pohybovala částka mezi 15 až 20 zl. Učedník, který tento poplatek nemohl zaplatit, musel sloužit jeden rok navíc a to bezplatně.¹⁸ Po ukončení učební doby docházelo k jmenování (Freisprechen). Opět bylo potřeba zaplatit poplatek a to ve stejné výši jako při přijímání.

Synové mistrů měli tuto částku sniženou na polovinu. Jmenování učně se náležitě slavilo. Před tím však byly dotyčnému přečteny řeznické cechovní artikule. Učeň musel stvrdit podpisem souhlas s jejich dodržováním.

Na základě údajů v této kapitole podchycených lze konstatovat, že se celkový počet řemeslníků ve městě od roku 1684 až do poloviny 19. století příliš neměnil a pohyboval se kolem pěti. Počet řezníků ve městě souvisel zřejmě s velikostí místního trhu a ten byl dán počtem obyvatel ve městě. Tím se dá vysvětlit i vzestup řezníků ve městě na počátku 19. století. Během vývoje řeznického cechu můžeme pozorovat několik tendencí, které zasáhly z vnějšku do jeho chodu. Byly to například instrukce Karla VI. Jejich porovnání s hrádeckými pramennými materiály řeznického cechu ukázalo několik shodných bodů. Výše poplatku při přijímání nových členů v Hrádku odpovídala standardu (ustanoveno 20 zl., v Hrádku vybíráno 15 - 20 zl.). Pod trestem pokuty bylo zakázáno tovaryšům dodržovat modré pondělí a pobývat venku ve večerních hodinách (v zimě limit devět a v létě deset hodin).

Poznámky ke kapitole 5

- 1 Gindely: c. p., s. 70
- 2 Hoffmann: c. d., s. 183
- 3 Tamtéž
- 4 Městská kniha I, č. inv. 7, evid. č. 1
- 5 II K 1, č. inv. 2, karton č. 1
- 6 Neuhäuser: Chronik der Stadt Grottau, c. d., inv. č. 113, s. 81
- 7 Městská kniha I, č. inv. 7, evid. č. 1
- 8 II K 2, č. inv. 3, karton č. 1
- 9 I L 1, č. inv. 1, karton č. 1
- 10 Neuhäuser: Chronik, inv. č. 113, s. 82
- 11 I L 1, č. inv. 1, karton č. 1
- 12 Tamtéž
- 13 II K 1, č. inv. 7, evid. č. 1
- 14 Tamtéž
- 15 II K 3, č. inv. 4, karton č. 1
- 16 Tamtéž
- 17 Tamtéž
- 18 Tamtéž

6. Závěr

Hrádek nad Nisou byl typické venkovské poddanské město s převahou zemědělské výroby nad řemesly. To se odráží i v působení cechů ve městě.

V Hrádku n. N. existovaly cechy všech základních typů řemesel, a to z potravinářských pekaři a řezníci, stavebních tesaři a zedníci, textilních tkalci, oděvních krejčí a ševci, kovodělných kováři a zámečníci a dřevozpracujících bednáři a truhláři.

Řadu řemesel, zejména potravinářských (řezníci a pekaři) a stavebních (tesaři a zedníci) je nutno předpokládat již od středověku, třebaže cechovní privilegia byla vydána až mnohem později, pro řezníky např. 1684 a pro zedníky až 1762.

Řemeslníci vyráběli především pro místní trh. Cechovní regule je chránily jednak před konkurencí vnější, ale jak naznačují cechovní regule řeznické, omezující domácí porážky zvířat, i před konkurencí uvnitř města. Ustálené a málo proměnlivé počty řemeslníků v jednotlivých ceších potvrzují domněnku o orientaci na místní trh. Výraznější výkyvy lze vysvětlit změnou počtu obyvatel města a tím i poptávkou.

Nepodařilo se najít doklady o účasti cechovních řemeslníků na širších trzích. Výjimku představují na konci 18. a poč. 19. století řemesla textilní. Prudký růst počtu těchto řemeslníků v Hrádku dokazuje, že zde nešlo jen o uspokojení místního trhu.

Jako v jiných poddanských městech byly i v Hrádku nad Nisou všechny významné změny a rozhodnutí o působnosti cechů vázány na souhlas vrchnosti. Od počátku 18. století zesílilo také zasahování státu do cechovních záležitostí, jak dokazují

cechovní instrukce Karla VI. a Marie Terezie.

Přes sociální rozdíly v postavení jednotlivých řemesel, a dokonce i jednotlivých řemeslníků v rámci téhož cechu můžeme konstatovat, že se řemeslníci podíleli významnou měrou na správě obecních záležitostí a že bývali členy městských rad. K zajímavým poznatkům patří zjištění, že někteří synové z řemeslnických rodin mohli studovat na univerzitě. To bylo většinou prostředkem vertikální sociální mobility. Nepodařilo se však bohužel zjistit, na které školy dosáhli tito mladí lidé nižšího, zejména latinského vzdělání.

7. Didaktické využití

Tato práce je zaměřena především na hrádecké cechy v období od počátku 17. do konce 19. století. V tomto období sleduje vznik a vývoj cechů, jejich problémy a počty řemeslníků. Oddíl o řeznickém cechu přináší podrobnější pohled na problematiku konkrétního cechu v Hrádku nad Nisou.

Práce může být využita jako doplňující materiál při výuce dějepisu v 6. třídě, pro dokreslení vývoje řemeslné výroby v českých zemích.

Cechovní instrukce Karla VI. a Marie Terezie mohou pomoci žákům pochopit pojem osvíceneckého absolutismu.

Jedním z úkolů školy je také vytvářet vztah k životnímu prostředí. Prostředkem k tomu je také poznání historie oblasti, v níž žáci vyrůstají.

Práce proto může být využita jako základní zdroj informací o ceších na Hrádecku v souvislosti s historickým a hospodářským vývojem státu. Poznatky z cechovní knihy řezníků mohou posloužit jako zdroj informací o jednom konkrétním cechu a o všech úlohách a úkolech cechů obecně.

ottau
2880.

Reichenberger Strasse

1869-1897

St. Anna 1819

nach Reichenberg erbaut 1843

Goldene Anhöhe

Mühlgraben

Die faule Wiese

nach Reichenberg

Fluss

DÖNITZ

Reisse

Legende:

- Häuser z. Z. der Haus-Nummerierung i. J. 1770
- Häuser bis z. Z. der Katastral-Vermessung i. J. 1844
- ◻ Ehemalige Dönitzer Häuser bis z. J. 1844.

H. H. H. H.

Goldene Anhöhe

Mühlgraben

Die faule Wiese

Fluss

DÖNIS

- ☒ Häuser z. Z. der Haus-Nummerierung i. J. 1770
☐ Häuser bis z. Z. der Katastral-Vermessung i. J. 184
☐ Ehemalige Döniser Häuser bis z. J. 1877.

Gifted to the

16. 10. 2016 10. 2016

Soupis řemeslníků a živností v Hrádku podle oborů a jejich rozdělení do výnosných tříd (čísla v závorce 1 - 4) z r. 1776

- I. potravinářská: pekaři (2)
 řezníci (2)
- II. oděvní: krejčí (3)
 ševci (3)
- III. textilní: soukeníci (3)
 tkalci (4)
- IV. kožedělná: jircháři (1)
 řemenáři (2)
- V. kovodělná: kováři (3)
 zámečníci (2)
- VI. zprac. dřeva a rostl. surovin:
 bednáři (3)
 koláři (2)
 tesaři (1)
 truhláři (2)
- VII. zprac. živoč. surovin:
 mydlář (1)
- VIII. zprac. zeminy:
 kameník (1)
- IX. tisk, malíři, výrobci hudeb. nástrojů:
 —
- X. stavební služby: —

Stifters

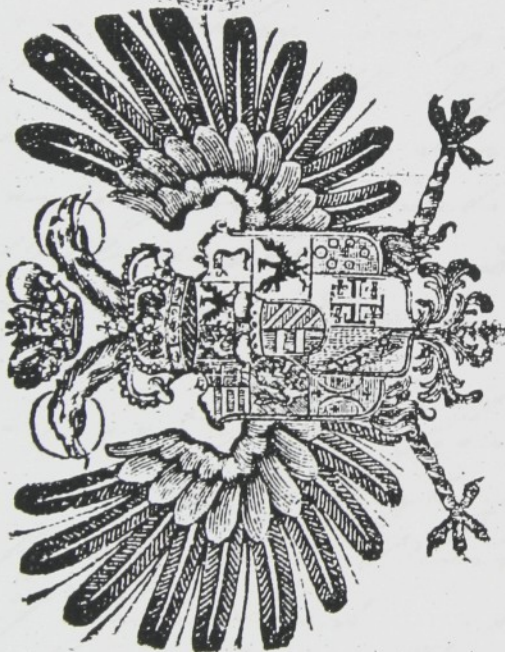
Broffau

Gemeinde Kauffungs

Büch, In welches Buch ge-
schrieben alle Kauffungen so von 1702
bis 1702, Von Baltasar Krüger
Im Jahr 1702, Von Baltasar Krüger
Im Jahr 1702, Von Baltasar Krüger

Handels

Nro. des Kaufes

in dog's lair;

in Schwörne Vor- und andere Meistere des Sandwert

Derer *Einleiner* *M. H. in der Gräz Stadt* *Großh. beschleunigen* *hiemit, da*
gegenwärtiger *Gesell* *Namens* *Joseph Zingler* *von Joseph Lantawitz* *gebürti-*
so 24. Jahr alt, und von Statur *M. H. H. auch* *Joseph Lantawitz* *gebürti-*
letzter *Kundschaft* *aus der Stadt* *Linz* *Salz.* *Jahre 10 Monate* *Wochen* *gewandert, auch* *hey uns* *allhier* *4 - Jahr*
Wochen *in der Arbeit* *gestanden, und sich* *solcher Zeit* *über* *treu, fleißig, stille, friedsam* *und* *ehrlich, wie* *einen* *jeglichen* *Handwert*
geben *gebühret, verhalten* *hat; welches* *wir* *attestiren, und* *desshalb* *unsere* *sammeltliche* *Mitmeistere* *in* *Folge* *des* *allerhöchst* *F. F. S.*
vom *1sten* *Juni* *1771.* *geziemend* *ersuchen* *wollen* *diesen* *Gesellen* *nach* *Handwerksgebrauch* *in* *Böhmen, Mähren, Schlesien, und*
ob *der* *Eng* *in* *Oesterreich, Steyer, Kärnthen, Grain, Görz* *und* *Gradißka* *frei, außer* *diesen* *aber* *in* *kein* *anderwärts* *Land* *außer* *der*
nehmsten *Königreich* *und* *Provinzen* *zu* *fördern.* *Gegeben* *in* *Großh.* *den* *15ten* *Januar* *1822.*

Prof. W. H. L. L. L.

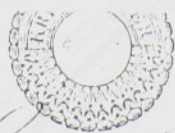
Don Giovanni

2251175 7128 129

Mr. Gordon-Munro als Meister

wo obiger Gesell in der Arbeit gestanden.

Wien gedruckt bei Franz Gerzabel neben der eisenen Thür im halb goldenen Stad.

Schreiben

Von Seiten der ehrlichen Maurerzunft
in der Königsstadt Göttingen und Königliche Residenz
Lüneburg, gütlicher Logenbrüderzunft, sind für
Bau der Klosterkirche für den künftigen
Herrn Wilhelm Sittte als Sohn des künftigen
aufständigen Lüneburger, und abgeleiteten Mannes
Herrn Herrn Franz Sittte Köpcke W. im Jahre
1842. einen Grund von 9" 10" in der Länge
aufgekauft, und im Jahre 1844. darauf ein Haus ab-
gekauft. Quantel von der Länge 10" und 10"
großes Grundstück ist, welches demselben zu seinen
Angelegenheiten zugehört.

Von den Vorstehern der Zunft zu Göttingen 1848. den
10. März

Hied. bestätigt.
Göttingen am 15. Januar 1852

Franz Sittte
Obermeister
Herrn Kolb
Herrn Sittte

Carlheis Sittte
Herr Sittte

Auflags-Liste

am Waberganoffenstufte Quartale am 29 October 1865

Mitglieder	Nr.	Stufte	mitgebrachte Reste	Auflagen	Anm.
Johann Joseph Chaim Vorstand		Großstein			
" Joseph Spiegel Schriftf.		do			v
" Wilhelm Weiden do		do		20	
" Johann Baptist Schilling		do			
" Johann Baptist Schilling		Zitten			
" August Schilling		Wien			
" Karl Glail		Großstein	1	1	20
" Kajetan Schilling		do			
" Konrad Glail		do			20
" Franz Schilling		do	97		
" Anton Schilling		do	" "		20
" Carl Schilling		do	" "		20
" August Schilling		do	" "		20
" Joseph Gebel	168	do	" 20		
" Joseph Guisbar	132	do	" 20		
" Joseph Schilling	170	do	" "		20
" Joseph Gattermann	204	do	1 -		
" Johann Josephmann	214	do	" 18 Juni		
" Franz Schilling	185	do	1 20		
" Johann Schilling	158	do	" "		
" August Schilling	25	do	" 10		20
		Transport	14	7	60

Ausgaben.

Nr	Ausgaben	auf		
	an Papert bezahlt		20	62
	für 5 fimer Lirr			
"	Lirter			60
"	Tanz billat	2		5
"	Laat	3		—
"	Knipik	11		—
"	4 Trüger Lirte Lafr per Kamm of	4		—
"	Einladung an Kungel Kniller bezahlt	1		—
"	an Johann C. Christoph	—		60
"	" v. August Feiberlich	—		40
"	" v. Janoffausfatts Kaufkapit	2		—
"	für vorbrünftet Apribusterial	—		25
"	an Apribusterial für Käm Klipf Apribusterial	1		—
"	Laaden Cassen einblitt zum Vorhang	24		71
	Summa	auf	71	23

SEZNAM LITERATURY

- Anděl, Rudolf – Kabíček, Jan: Hrady a zámky Libereckého kraje, 1. vyd., Liberec, SKN 1957, 165 s.
- Anděl, Rudolf: Husitství v severních Čechách, Liberec, SKN 1961, 146 s.
- Bělina, Pavel: Česká města v 18. století a osvícenecké reformy, Praha, Academia 1985, 121 s.
- Diviš, Jan: Cechovní památky v muzeích, In: MVP 18 / 1980, č. 3, s. 145 – 154
- Doskočil, Karel: Popis Čech r. 1654, Berní rula 2, Praha, SPN 1953, 485 s.
- Boháč, Zdeněk: České země a Lužice, Budyšín, Sursum 1993, 215 s.
- Čarek, Jiří: Městské znaky v českých zemích, Praha, Academia 1985, 605 s.
- Fejtová, Olga: Ekonomická a sociální struktura lounských měšťanů v době předbělohorské, In: Sborník Okresního archivu v Lounech II / 1988, s. 36 – 58
- Čenský, František: Panství Grabštejn 1680, Litoměřice 1893, 91 s.
- Gindely, Anton: Das Zunftwesen in Böhmen vom 16. bis 18. Jahrhundert, In: Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk, ročník 1884, Praha 1885, s. 55 – 83
- Hadač, Václav: Starodávne cechovní obyčeje, In: Český lid, roč. 29, Praha 1929, s. 32 – 53
- Hálová – Jahodová, Cecilie: Umění a život zapomenutých

Řemesel, Praha, nakl. Československých výtvarných umělců 1955,
229 s.

Hoffmann, František: České město ve středověku, Praha,
Panorama 1992, 453 s.

Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III.
Severní Čechy, red. R. Anděl, Praha, Svoboda
1984, 661 s.

Janáček, Josef: Přehled vývoje řemeslné výroby v českých
zemích za feudalismu, Praha, SPN 1963,
288 s.

Janáček, Josef: Řemeslná výroba v českých městech v 16.
století, Praha, ČSAV 1961, 269 s.

Janáček, Josef: Zrušení cechů roku 1547, In: Československý
časopis historický, roč. VII, Praha, ČSAV
1959, s. 231 - 242

Kalender aus Reichenberg I., Reichenberg 1850, 256 s.

Klíma, Arnošt: Manufakturní období v Čechách, Praha, ČSAV
1955, 523 s.

Komenský, J. A.: Labyrint světa a ráj srdce, 1. vyd., Praha,
SPN 1955, 149 s.

Kuča, Karel: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve
Slezsku, II. díl, Praha, Libri 1997, 938 s.

Míka, Alois: Sociálně ekonomická struktura českých zemí před
třicetiletou válkou, In: Pražský sborník
historický, Praha, Panorama 1978, s. 104 - 135

Neuhäuser, Josef: Grottau im Wandel der Zeit, In: Jahrbuch des
Deutschen Gebirgsvereines in den Jeschken
und Isergebirge, Reichenberg 1941, s. 52

Neuhäuser, Josef: Grottau in vergangenen Tagen, Reichenberg
1938, 61 s.

- Neuhäuser, Josef: Chronik der Stadt Grottau, I. Teil,
Siedler, A. E., Reichenberg 1937, 157 s.
- Novotný, Antonín: Pražské cechovní truhlice a korouhve, Praha,
Pražské nakl. V. Poláčka 1948, 30 s. + 52
obr. příloh
- Novotný, Jan: Zdanění českých měst podle katastrů z r. 1654 -
1757, Praha, Knihovna statistického věstníku
1929, 119 s.
- Palacký, František: Města severozápadních Čech a studium na
univerzitách v 16. století, In: Sborník PF
v Ústí nad Labem, řada historická, Praha 1968,
s. 27 - 63
- Palacký, František: Obyvatelstvo českých měst a školní
vzdělání v 16. a na začátku 17. století.
ČsČH 18 / 1970, s. 345 - 370
- Palacký, František: Popis království českého, Praha 1848, s.
100 - 101
- Posel z Prahy. Kalendář historický a politický na obyčejný rok
1862, uspořádal K. Sabina, Praha, I. L. Kober
1862, s. 89
- Profous, Antonín: Místní jména v Čechách I., Praha, Česká
akademie věd a umění 1947, 655 s.
- Ruda, Vladimír a kol.: Znaky severočeských měst, Most, Dialog
1970, 189 s.
- Řeháček, Marek: Hrádek nad Nisou, Hrádek nad Nisou, Městský
úřad 1995, 64 s.
- Říha, Vladimír: Hrádek nad Nisou 1260 - 1960, Hrádek n. N.
1960, 19 s.
- Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze království Českého X.
Boleslavsko, (1. vyd.) Praha, F. Šimáček

1895, 421 s.

Seeliger, A. E.: Bauern, Bürger und Bergleute der Herrschaft Grafenstein und ihr Volkstum bis zum Jahre 1654, In: Wissenschaft im Volkstumskampf, Liberec 1941, s. 291 - 309

Šauer, Ladislav: Použití statistiky v historickém bádání. In: Statistika a demografie, Praha 1959, s. 58 - 59

Šťovíček, Jan: Poddanské hnutí na panství Grabštejn v druhé polovině 16. století, In: Sborník Severočeského muzea - Historia 6, Liberec 1970, s. 71 - 100

Tereziánský katastr český - svazek 1, Rustikál (A - Ch), Praha, Archivní správa ministerstva vnitra 1964, 323 s.

Winter, Zikmund: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách XIV. a XV. století, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1906, 976 s.

Winter, Zikmund: Zlatá doba českých měst, Praha, Odeon 1991, 268 s.

Nepublikované prameny : SOkA Liberec

inv. č. 36 Hrádek nad Nisou :

Chronik der Stadt Grottau - č. inv. 113, evid. č. 105

Městská kniha I - č. inv. 7, evid. č. 1

Městská kniha II - č. inv. 8, evid. č. 2

Cech kovářů, podkovářů, zámečníků a hodinářů

II K 1, inv. č. 2, evid. č. 1, karton č. 1

II K 2, inv. č. 3, evid. č. 2, karton č. 1

I L 1, č. inv. 1, evid. č. 1

Cech krejčí a obuvníků

I L 1, č. inv. 1, karton č. 1

Cech pekařů

II K 1, č. inv. 3, karton č. 1

Cech řezníků

II K 1, č. inv. 2, karton č. 1

II K 2, č. inv. 3, karton č. 1

II K 3, č. inv. 4, karton č. 1

I L 1, č. inv. 1, karton č. 1

Cech tesařů a truhlářů

II K 1, č. inv. 3, karton č. 1

Cech tkalců

II K 2, č. inv. 2, karton č. 1

Cech zedníků a kameníků

II K 1, č. inv. 3, karton č. 1

II K 2, č. inv. 4, karton č. 1

III L 1, č. inv. 1, karton č. 1